

РОМАН ВЕЛИКИЙ

Дієві особи

Роман Мстиславич, великий князь Галицько-Волинської держави

Ольга Рюриківна, його жінка

Світляна, жриця Перуна

Волхв, опікун Світляни

Марія, польська князівна

Світозор Оспи, молочний брат Романа

Рюрик Ростиславич,

Ростислав, його син

Всеволод Чермний,

Володимир Ігорович,

} українські

князі

Лешев Білий, польський князь

Всеволод Большое Гнездо, суздальський князь

Ярослав, його син

Наримунд Радивил,

Мендовг,

} литовські князі

Пакослав Тарновський, каштелян

Яцек Одровоиж, єпископ

} польські пани

Ігумен київських черців

Леґат, посол від папи Інокентія III

Твердята Остромирич, боярин Романа

Славно Борисович, боярин Рюрика

Голова Биян

Русалки, Драчиці, Лютиці, Судиця, волхви, розбійники, жриці Перкунаса, бояре, князі, княже, черці, тивуни, отроки, хлопці, дівчата, служба

Діється на початку XIII століття

ЦЕРША ДІЯ

Пишний князівський сад в Галчці. Широка площа до грн. Бесідка, зільники, хідники. На кругосвіті на горі ліворуч князівський замок. Праворуч пливе Дністер. За замком заходить сонце. У вечорі різнобарвні вогні

ЯВА 1

ХОР РУСАЛОК

з осяяного сонцем Дністра

Строфа

ПРАВДІ слава на віки і слава
Романові в нашій землі;
Божий суд пав на рід Ростислава
За неправду на княжкім столі!
Сварог над нами.
Суд Божий!

Антистрофа

Суду божого нам не минути —
Чи хитрець, чи герой, чи мудрець
Мусить лад того світа збагнути,
Кождий гріх найде мести вінець!
Сварог над нами,
Суд Божий!

НАРОД

за сценою

Слава Романові, слава!

ЯВА 2

входять Одровонж і Пакослав Тарновський

ОДРОВОНЖ

ТИ чуєш?

ПАКОСЛАВ

Голос люду весь за ним!

ОДРОВОНЖ

Ударив громом на грізних бояр!

ПАКОСЛАВ

Розмахом крил захопив весь народ!

ОДРОВОНЖ

В одних він будить жах, в других любов!

ПАКОСЛАВ

Тим то й журба для Польщі виросла:
Ми думали, мирити прийдем спір,
І станем понад них суддями всіх —
А він нас повернув в свою стрілу
І на боярський лад звернув наш меч!
Це може потім мститися на нас..
Увесь наш похід в нівець повернувся!

ОДРОВОНЖ

Так не кажи, спізнали ми орла,
Ще найдем спосіб кіхті видерти!

25

ПАКОСЛАВ

Орел тимчасом може вбити нас,
Бо нині лучить Галич із Волиню,
А завтра Київ споїть з Галичем —
І стане проти нас у буєсти своїй! —
Його ніщо не спинить у розгоні...

ОДРОВОНЖ

Велике його буйство в боротьбі,
Та має слабість до білоголов —
І цим ми можемо спутати орла!
За цілий пир, що дав на нашу честь,
З князівни нашої не звів очей,
Втопив всі змісли у її красі —
На те умисне я її привіз!
А потім, коб ти знав...

ПАКОСЛАВ

Ну, щож таке?

ОДРОВОНЖ

Я вчора вийшов з нею у той сад,
А він вже й коло нас! Звіталися —
Знайомі давні із дитинних літ!
Я кинув їх і ніби зник в кущах, —
Дивлюсь, що буде далі!

ПАКОСЛАВ

Ну і що?

ОДРОВОНЖ

На спомин давніх іграшок дитинних
Небавом стали тикати собі,

А далі гра очей і стиски рук,
Підхлібства, смішки, одним словом флірт!
Мариля не аби який містець,
Пустила бісики і довела,
Що він її під шалом пристрасти
Поцілував в лице!

50

ПАКОСЛАВ

Невже, аж так?!

Вона ж не зобидилася на це?!

ОДРОВОНЖ

Та не без того, крикнула йому:
Я, князю, надто низька на дружину,
А за висока на любовницю тобі!
Та він назвав її вогнем душі,
Благав прощення за ганьбу в її!
На плач лице закрила й дорікала
З образою... Тоді я перервав,
І все загладилося, як не було —
Та чи з того не вийшлаби любов?!

ПАКОСЛАВ

Двосічний меч — добути нею ціль!
Ще може жінку в Київ одіслати
І одружитися з нею для дітей —
Бездітний він — то краще так як є!

Хто має право на його престол.
Як не наш Лешек? — він рідня йому!

ОДРОВОНЖ

Не допустити до подружжя їх,
А тільки кермувати шалом душ
І пристрасть упустити на наш млин!
Марія брала, польська кров і кість,
А решту мудрість наша доповість!

ПАКОСЛАВ

То треба з іскри видмухати пожегу!
Ховаймося — ось він іде, як царь!

ЯВА 3

Вбігає народ — вони ховаються. Входить Роман, великий, золотокучерий, з орлиним носом і темносиніми великими очима — в срібнім панцері, у багрянці підби горностаями, з золотим вінцем на голові

НАРОД

СЛАВА Романові, слава!

ХОР ВОЛХВІВ

Будь благословенний!

ВОЛХВ

Князю Романе!

РОМАН

Хто мене кличе?

ХОР ВОЛХВІВ

Будь благословенний!

ВОЛХВ

В Галичі й Володимирі,

ХОР ВОЛХВІВ

Будь благословенний!

ВОЛХВ

Великий київський князю,

ХОР ВОЛХВІВ

Будь благословенний!

ВОЛХВ

Візьмеш меч і щит Святослава,

ХОР ВОЛХВІВ

Будь благословенний!

ВОЛХВ

Злучиш всі наші землі,

ХОР ВОЛХВІВ

Будь благословенний!

ВОЛХВ

Застромиш наш стяг в Царгороді,

ХОР ВОЛХВІВ

Будь благословенний!

ВОЛХВ

Батьку сильних королів!

РОМАН

Хто ви такі?

ВОЛХВ

Не питай нас!

ХОР ВОЛХВІВ

Будь благословенний, князю Романе,
Яко Хорсовий стовб огнений!
На славу Дажбога, Перуна й Лади,
А Диву в обиду на віки, на віки
Будь благословенний!

РОМАН

Хто ви такі?

ВОЛХВ

Волхви ми з Карпат!

РОМАН

Хто зрадив мої тайні мисли вам?

ВОЛХВ

На думку твою надіється народ!

РОМАН

Хоч носить гордий ум хоробру думку
На діло, я не Святослав Хоробрий,
Що трусив сходом сходом аж по Царгород!

100

ВОЛХВ

Ти будеш більшим, яструба гони,
Що може вирвать серце ув орла!

РОМАН

Не побоїться яструба орел!
Хто є той яструб?

ВОЛХВ

Розлучися з нем!

Се йде до тебе віщя дівця
З Карпат з мечем і щитом Святослава...
Увиділа, як ти високо плавлеш
У буїсти і прищеш скрізь стрілами
На вої та гремиш об їх шеломи
Каленими мечами, наче сокіл
На вітрі! весь народ тобі співає,
Романе: слава, слава!

НАРОД І ХОР ВОЛХВІВ

Слава! Слава! Слава!

РОМАН

Хоч і здобуду я
Престольний Кпів і Чернігів славний,
Та щит завішу наш на Царгороді —
Немає в мене сина на престол!

ВОЛХВ

Написано у віщуваннях долі:
З керви народу зродиться твій син!

РОМАН

З керви народу зродиться мій син? —
Не збагне ум тих каламутних віщб...
І мутиться душа в Великий день —
Падуть каміння в чисте жерело!
Лишіть мене в спокою, хочу бути сам,
Під вечір всіх прошу вас в свій город!

125

НАРОД

Слава Романові, слава!

відходить з волхвами

ХОР ВОЛХВІВ

Будь благословенний!

Роман сам

РОМАН

Що за віщба старих волхвів мені?
Що дух давно леліав у душі,
Свідомостю виходить із глибин
Народу! Чи ними Бог мені путь каже? —

Щоб хаос в нашій золотій землі
У космос повернути — мисль хоробру
На діло ум носив на самоті!..
То грають сніги блискавки мені
До чину! Народ прокинеться в огні!..

ходить понурений в задумі

ЯВА 4

входить Лешек Білий, в панцері, в білій киреї

ЛЕШЕК

ПОКЛІН Вам, княже, на прощання плем!

прикладає — Роман його підносить

РОМАН

Уже відходите, чи не гостинні Вам?
Та будьте ласка в мене ще день-два!

ЛЕШЕК

Не можу, справи ждуть.

РОМАН

Які там справи?
Гостина в брата — діло неважне?!

ЛЄШЕК

Публичні справи виші за рідню,
Мовляють мої паляднини все!

РОМАН

Вам душе слово їх — щаслива ж путь,
Я ще раз дякую за поміч Вам!

ЛЄШЕК

Сповнив повинність, брата, проти Вас,
За вашу поміч у розправі з Мешком...
Тепер прийміть, найбільший із князів,
Пораду матері і тітки Вашої
Без гніву і обиди, як слова рідні:
Відкличте присуд смерти на бояр
Кормильчичів, що підняли цей бунт
На Вас і Уграм Галич віддали!

150

РОМАН

За злочин зради — в нас нема прощення
Не має ласки трутням серед пчіл,
Щоб їсти мед — побити треба їх!

ЛЄШЕК

Ба, зважте силу їх: хто вірний Вам,

Хто ні — вони усі рідня собі!
Усі пани великі стануть проти Вас...

РОМАН

Без них з народом я устою сам!

ЛЄШЕК

Народ — юрба, за вітром хилиться,
А вітром у державі є — вельможі!

РОМАН

То може в вас у Польщі, не у нас!

ЛЄШЕК

Найкраща думка: середини держись!

РОМАН

Будь ваша правда Вам — в моїй землі
Закон: добро народу, не панів!
Я не скасую присуду на смерть!

ЛЄШЕК

А як покаже слідство, що сей бунт
Був зв'язаний з найближчими до Вас!

РОМАН

Щож? Зять і пасербиця утекли
На Угри! Покаралися самі!

ЛЄШЕК

А ваша жінка?

РОМАН

Хто? Ольга з ними?

ЛЄШЕК

А як так, то що?

РОМАН

Невже це правда?

ЛЄШЕК

Вела з донькою разом цілий плян!

175

РОМАН

Нікчемна! Камінь на моїх ногах!
Не досить, що караюся весь вік,
Самотний, без родинного тепла, —
Ще сіла нам на крила як поліп!

ЛЄШЕК

І моя мати, знаючи про це —
Порадила помшувати всіх!

РОМАН

Простіть, та засуду вже не вернути!
Народ — або вони, середини нема!
Вже проголошено його у цілім краю...

ЛЄШЕК

На рідну жінку!

РОМАН

Винятку нема,
Всіх ворогів народу я віддав на суд!
Як моя жінка йшла проти народу,
То стане разом з ними під судом!

ЛЄШЕК

Хиба своєї жінки не пощадите?

РОМАН

А вжеж, як найдеться провина в ній!

ЛЄШЕК

І що, присудите на смерть її?

РОМАН

Хто винен зради, того дам на смерть,
Інакше я не князь тай не Роман!

чути труби

ЛЄШЕК

Не маю більш нічого Вам сказати. —
Вже трублять наші, мушу бути там,
Поклін Вам, князю брате, і гаразд!

*Роман подає йому руку схвильований,
Лишко прикланувши, відходить*

РОМАН

сам

Не вже це правда? Злочин і коварство
Нікчемних душ провадила вона?!
Ще один доказ, що подружжя варт,
Батькам суджене з державних карт!..

200

ЯВА 5

входить Світозор] — гарний, чорнявий лицарь

СВІТОЗОР

ЛЯХИ вже йдуть домів, щаслива путь,
Незносний це народ — отті Ляхи!

РОМАН

Чому так мовиш?

СВІТОЗОР

Треба чути їх!
Скрізь нпшпорять і слідах по кутках,
А все пани прошіптуються скрізь —
Не вір їм, князю, то гніздо гадюк!

РОМАН

Шуткуєш, Осипе, це купка мурашок!
Бутні пани в них, правда, але що
Мені бута ця жаби без жала?

СВІТОЗОР

Сто львів повалить те гніздо гадюк!

РОМАН

Ну ну, мій друже пусті тривоги ці,
Здусивби я їх царство в кулаці!

ЯВА 6

Тивуни й Дворецький ведуть закованих Кормильчичів, за ними народ, — від палати наближається Ольга, старша жінка у бродячій киреї, в короні з емалієвих табличок, обвішана ковтками і перлами

ДВОРЕЦЬКИЙ

КНЯЗЮ Романе, слідство провели:
Оба бояре з роду Кормильчичів
Були в союзі із Мадярами!
Іх ціль: тебе на Галич не впустити,
Не дасть злучити Галич із Волнию!
Обтяжують обох зізнання смердів,
Яких насильством гнали до робіт;
Видумували муки нелюдських тортур,
Яких не спишеш словом ні пером!

РОМАН

Обох боярів з роду Кормильчичів
Засуджую на смерть, а їх земля
Перейде на добро і власність їх селян!

А хто хотівби стати за них,
Хай буде вигнаний з утратою майна!

ОДИН З КОРМИЛЬЧИЧІВ

Князю Романе, як засуджуєш,
На смерть за вольну думку всіх бояр —
Суди по правді всіх союзників
Боярських, що стояли в змов їх!

РОМАН

Хто був у змові й рук не прикладав,
Хай буде вигнаний з утратою майна!

ОЛЬГА

Князю Романе, правди не втаю:
Робили цей союз Кормильчичі
На звичаєвім праві в цій землі.
Ач всі з Володимирових країв
Повинні мати кожен свого князя,
Підлеглого великому князеві!..

РОМАН

Це, люба жінко, київський розкол:
Недопустити злуки двох князівств
І хаос коромолами кувати!
Та я зроблю цьому кінець тепер,

Щоби тоска по землях не лилась...
А ти мені не жінка, як є ціль
Тобі дороща від добра народу!

ОЛЬГА

Ні, я стою за батьківські права!

РОМАН

Ти знаєш суд мій: батько, або я!

ОЛЬГА

Для мужа батька відректись не слід!
Нерада я в твоїй Галич перейти,
Де я чужа, безпомічна стаю!

250

РОМАН

Не хочеш тут, їдь в Київ до батьків!
Гайда, ще нині, враз з своїм майном,
До батька, я без тебе жити-му
Безпечне, знаю всі твої коварства...
Досить я ніс той камінь на ногах,
А нині перед цілим світом став
Я і народ — одно, бояре й ти —
Друге, — не буде злагоди між нас,
Поки один другого не побе!

Щоб їсти мед, слід вибгти чмелів,
Не правда, люде?

НАРОД

Славно, Романе!

РОМАН

Такий мій суд за волею народу!
Геть відвести!

дає знак відвести Кормильчиків

ОЛЬГА

Романе, ти вважай.
Що батько мій не хто, — великий князь,
На тебе найде гострий меч за це!

РОМАН

Скажи ж йому, що за тобою вслід
Роман іде з мечем на всіх князів,
Що сіють людям горє з коромол
І кричуть круками понад народ!

НАРОД

Слава, слава Романові!

Роман відходить

ЯВА 7

ОЛЬГА

ЗІЙШОВ з ума із буєсти в лету!

БОЯРЕ

блискають мечами

Та сокола ми снпнемо мерщій!

НАРОД

Не скинете, він наша кров і кість!

БОЯРЕ

Мовчіть, рабц, чи спина вам свербіть?

275

ГОЛОС

Зловіте їх, коварників таких!

НАРОД

Зловити їх; на суд їх відвести!

ловлять їх — бійка, Ольга тікає

ДРУГИЙ ГОЛОС

Покличте князя тут на тих шулік!

ТРЕТІЙ ГОЛОС

Князю Романе!

ДРУГИЙ ГОЛОС

Князю наш, Романе!

Роман вертає з отроками серед їх бійки

РОМАН

Що сталося?

БОЯРЕ

Раби неволять нас!

ГОЛОС

Бо ті пани бояре хочуть вбити
Тебе, коханий князю, за той суд!

БОЯРЕ

Це лож, не слухай голосу товпи!

НАРОД

Се правда, правда, говорили так!

ГОЛОС

Ще сокола ми скинемо в лету!

ДРУГИЙ ГОЛОС

Я чув!

ТРЕТІЙ ГОЛОС

І я!

ЮРБА

Так чув увесь народ!

РОМАН

до отроків

Займіть їх всіх у кандали як стій!

БОЯРЕ

Тиранія! Не князь це, а тиран!

РОМАН

Не помело, бояре, князь Роман!
Замкніть під ключ і сторожити їх!

НАРОД

Слава Романові, отсе раз князь!
Ми всі чергою сторожитимем!

їх відводять

ЯВА 8

РОМАН

сам

СХВИЛЬОВАНА душа моя у щертъ,
Чи се мені суд божий порішив
Якнебудь довершить велике діло
Зєднання розбитої землі?..
Самотний я, самотний сам стою!
Ох як же мені тяжко на душі!
Чи найду силу стати проти всіх?!
На мене вдарить струя чорних хвиль,
Князі і жінка! Той вузенький ум
Маленьких душ ненависний мені!
Це „яструб“, що в мені давив орла —
Та я стрясу поліпа з моїх крил!
Хай продадає — я устою сам!
Народ? — непевна сила?! Коб я знав.
Що сей народ стоїть увесь за мною,
Коліб я знав! — Я мушу знати се,
Ніщо тоді мене не спинить, ні стрясе!

відходить

ЯВА 9

вносять столи, бочки і боклаги з їдлом і з напїтками за тивуном. За ним народ із волхвами

ТИВУН

ПРОСИМ вас, люде, в княжі городи,
На честь побіди князя Романа,

Пийте, гуляйте, хлопці й дівчата,
Вінці кидайте, паліть лучива
Під ясну нічку Купайла!

ХОР ХЛОПЦІВ

*входить у вінцяx і несе куклу бога Сонця, украшену
навиним пірям, ставить її на підставі, ходить довкола
хороводом і співає*

Строфа

Ой ти, Сонце, світлий цару,
Вже Кострубок на цвинтару —
Вже бояре у коморі,
А народ знов піде горі!
Слава Романові, слава!

ХОР ДІВЧАТ

*входить у вінцяx з другої сторони і несе куклу богині
Марени. Вона з вінчиків союми і кропиви, одіта цві-
тками і стрічками. Ставить куклу на другій підставі;
ходить довкола хороводом та співає:*

Антистрофа

Ходили дівочки коло Мареночки,
А парубочки коло Купайла,
Гратиме Сонечко для Романа,
Сріберні ключі взяло Марені,

Тай відчпняє скарби черлені,
Все для Романа, доброго пана!

325

*розкладають вогонь перед куклами і танцюють довкола
хлопці і дівчата, побравши ся за руки. Входить шість
лицарів закритих прилбицями. Чотирох з них заво-
дить танець з дівчатами*

МІЩАНІЙ ХОР

Лицарі, лицарі, відхиліте панцері,
Відхиліте прилбиці, чи в вас вус є на лиці?
Ха-ха-ха! ха-ха-ха!

*два лицарі (Роман і Світозор) стають осторонь і ди-
вляться. Нарід говорить між танцями.*

ГОЛОС З НАРОДУ

Новий став князь, новий і обичай!

ДРУГИЙ ГОЛОС

Не знати, чи він сяде тут у нас!

ПЕРШИЙ ГОЛОС

Великий, гарний, лицарь хоч куди!

ТРЕТІЙ ГОЛОС

Великого коліна, великої руки!

ДРУГИЙ ГОЛОС

Розбив Мадярів і боярів потоптав!

ПЕРШИЙ ГОЛОС

Старого Ярослава дущий він!

ЧЕТВЕРТИЙ ГОЛОС

Не згадуйте боярського віку,
Хай віється за вітром Ярослав —
Переволось коліно його роду!
Роман не те, що схоче, може він,
Прокинеться у лиса і в орла, —
Як йому треба, — кажуть люди всі,
Його не йметься шабля ні стріла!

ВОЛХВ

Ні хитру, ні гаразду, ані птичю горазду
Суда божія не минути!

ПЕРШИЙ ГОЛОС

Звідкіль ти, старче божий, тут зайшов?!

ВОЛХВ

Князеві вів післанницю богів!

ПЕРШИЙ ГОЛОС

А деж вона?

ВОЛХВ

Вітляно, йди сюди!

ЯВА 10

входить Світляна струнка, золотоволоса красуня, з великими чорними очима. Одита в киреї краски грому і блискавки, з дубовим вінцем на голові. Має в одній руці довгий ясний меч, в другій блакитний щит зі золотим левом

ГОЛОС З НАРОДУ

ЯКА красуня!

ЛИЦАРЬ РОМАН

до лицаря Світозора

Глянь, яка краса!

лицарь Роман дивиться на неї

ВОЛХВ

до Романа

Ти чуєш, не дивися так на неї,
А то вречеш нам жрицю, пек тобі!

СВІТЛЯНА

Романа я чую, боюсь його сили!...

350

ПЕРШИЙ ГОЛОС

Дівце, на що тобі меч і той щит?

ВОЛХВ

Той меч і той щит це того Святослава,
Що вів батьків наших на Царгород!
Як пісня нам каже...

ГОЛОС З ЛЮДУ

Гей чуєте, люде,
То меч Святослава, то щит Святослава!
всі збігаються б.лице до Світляни

ВОЛХВ

Дивіться, тут лев на щиті в синім полі!

ГОЛОС З ЛЮДУ

Ади, синій щит весь, а лев золотий!

ВОЛХВ

бере від Світляни щит
А з другого боку є руни святі!

ГОЛОС З ЛЮДУ

Написано, видиш, довкела рубцем!

ДРУГИЙ ГОЛОС

Ану но чптай, що написано там!

ВОЛХВ

читає

Любовь або воля — їх злука то смерть!

ГОЛОС З ЛЮДУ

А що воно значить?

ВОЛХВ

То значить: бери

Любовь або волю, обох не займай!

СВІТЛЯНА

То значить: хто хоче Богові служити,

Кохання не май, бо тоді ти пропав!

ВОЛХВ

Любовь для великих не щастя, а смерть!

ЛИЦАРЬ

Звідкіль ви добули ту зброю дивну?

СВІТЛЯНА

В Карпатах з могили в селі Святославі!

ГОЛОС З ЛЮДУ

Там князь той погиб!

ВОЛХВ

Там погиб його внук,
Святослав, що дідові прапори мав!

ЛИЦАРЬ

Звідкіль ви це знали?

СВІТЛЯНА

Бабуся сказали,
Казки повідали мені з ранніх літ!

ЛИЦАРЬ

Хто пхнув їх шукати?

СВІТЛЯНА

Дух чорний як крук!
Бог Перун післав, бог Перун казав!

ВОЛХВ

Як жрицею стала служити його славі,
Тоді стала віща і чує все духом, —
Що є, було й буде, — і зором і слухом
Живе серед нас, а летить в другий світ!

400

ДРУГИЙ ГОЛОС

Скажи, чи в нас сяде Роман князь, чи ні?

СВІТЛЯНА

Де сяде, не всидить, його дух на війні —
Та ви не питайте, не будіть мене в сні —
Як збуджусь, гіркий мені світ! Я тоді...

ВОЛХВ

Як зблідла нечаяно в жаху і обаві!

до лицаря Романа

Чого ти так дивишся, враже, на неї? —
Пристрінеш нам жрицю на лихо усім!

СВІТЛЯНА

Чую кожду цвітку, як вийду у ліс —
Вона мені шепче, на що вона лік;
Чую срібну росу, з чїїх вона сліз —
Всі душі в листочках, який був їх вік!
Чую усі скарби скриті серед гір,
Як горить пролита людська кров і піт,
Чую всі істоти від землі до зір,
Чую усі тайни, що не знає світ!

ЛИЦАРЬ РОМАН

до Світозора

Я, знаєш, нею очарований,
Такого голосу не чув я зроду!

ЛИЦАРЬ СВИТОЗОР

до Романа

Дивись на щит золотокований,
Се мов символ життя глибини народу!

ЛИЦАРЬ РОМАН

до Світозора

Дивись, яка вона ясна, дивись!
А очі — чисте золото в огні!

ВОЛХВ

до лицаря Романа

Ти не дивись на неї, не лестись —
А то буде лихо тобі і мені!

425

ГОЛОС З ЛЮДУ

Що за дивовижа!

ВОЛХВ

Мовчіть, хай говорє!

СВІТЛЯНА

Ой горе нам, Перуне, горе!

ЛИЦАРЬ

Скажи, який жах тобі, що так дрижиш?!

ГОЛОС З ЛЮДУ

Як змінився нараз її голєс!

ЛИЦАРЬ РОМАН

Що серденько мучить, чого ти кричиш?

ГОЛОС З ЛЮДУ

Ох, дубом встав її волос!

ДРУГИЙ ГОЛОС

Як очі поставила в стовб!

ВОЛХВ

Бачить там,
Що не бачиться нам, що присуджено нам!

показує на небо

Чуєте, крила великі летять?! —
Сварог над нами, суд божий!

СВІТЛЯНА

Ой горе нам, Перуне, горе!
Спожалься, не чуєш, не бачиш того?
Ось виходить той лев з леговища свого
Виступає губитель народів!
Щоби збурити землі твої, Україно,
Міста обезлюднити в сонну руїну,
Народ повернути в безродів!
Де Роман? він не чує, не бачить того?!
Ой Перуне, чую я силу його,
А боюся його, я боюся!...

ГОЛОС З ЛЮДУ

Вона навіджена!

ВОЛХВ

Мовчіть ради Перуна!

Чуєте, крила як лопотять?! —

Сварог над нами, суд божий!

мовчанка

СВІТЛЯНА

Ой горе нам, Перуне, горе!

450

Ніяк не умовчу, душа моя чує те море,

Трубний гук і галас боевий осоружний!

Що я бачу: йде нарід давnezний, потужний,

Що мови його ти знаєш,

І що він говорить ніяк не вгадаєш,

А луки його напружені, туми отворені,

Шаблі ізгострені, а вої — самі невміраки!

Всі яруги їм знаємі, пути їм відомі...

А Див мій народ обняв духом мраки!

Романе, не чуєш, не бачиш того?..

Ой Перуне, чую я силу його!

А боюся його, я боюся!...

ГОЛОС З ЛЮДУ

Ой що вона каже?

ДРУГИЙ ГОЛОС

Одержима духом!

ВОЛХВ

Чуєте, крила страшні як шумлять?!
Сварог над нами, суд божій!

тихо, хоч маком сій

СВІТЛЯНА

Ой горе нам, Перуне, горе!
Яким шумом товпа наступає на нас,
А гукає, як шумить море!
Князі в нас як вівці біжуть самопас,
Розбіглися городи, здались бузувірам,
А села на жир хижим птицям!
Горить все під пожежою, а з диму руїн
Несеться наш плач, зпід землі стогне він:
Ой горе, то наше насліддя дісталось невірам,
Доми наші чужим чуженцям!
Романе, не чуєш, не бачиш того?...
Ой Перуне, чую я силу його!
Я боюся його, я боюся!..

475

ЛИЦАРЬ СВІТОЗОР

Вона чує тебе!...

ЛИЦАРЬ РОМАН

Подивлюсь їй у вічі!

СВІТЛЯНА

Ой горе, мій Перуне, горе,
Він дивиться в мене, до серця говоре,
А я трачу силу від зору його!

ВОЛХВ

Чого дивишся?! Йди, Перелестнику, геть!
Ой горе нам, горе! щось станеться гнеть!

СВІТЛЯНА

Світляна бореться з собою — приступає до Романа

Гей Романе, не чуєш, не бачиш того?!
Бери меч, бери щит Святослава, ставай
На чолі і єднай увесь люд, увесь край!
Поки маєш той меч, поти скрізь побідиш!
Поки маєш той щит, поти смерти не вздриш!
Відслони свій шолом, чую силу твою!
Вона йде як та хвиля на душу мою!...
Романе! Ось на тобі меч і щит Святослава!

*підносить йому меч і щит — Роман відслонює шолом
— бере меч і щит, глянувши на неї*

ГОЛОСИ З ЛЮДУ

То Роман! то Роман! Ач пізнала його!

НАРОД

Слава Романові, слава!

СВІТЛЯНА

Ой Ладю! Леле, Лелечко мені!

падає

ВОЛХВ

Зомліла!

НАРОД

Гей води!

РОМАН

Що сталося її?

обливають її водою

ВОЛХВ

Відкрила очі!

СВІТЛЯНА

Де він? золотий

Роман мій, моє щастя і життя?

РОМАН

Роман є біля тебе, цить, дитя!

СВІТЛЯНА

Не знала я, що ти такий ясний!
Твоє обличчя — сонце в золотім
Волоссю, а твої очі -- ясний грім!

500

РОМАН

Я дякую тобі за славний дар,
Він двигне мої крила вище хмар!

СВІТЛЯНА

шепотом

Той дар від Перуна тобі я принесла.
Та як би знала серце, булаб не пішла!

дивиться в його залюбки

ЯВА 11

ВОЛХВ

виступає зпоміж юрби

ХОДИЖ, моя дитино!

СВІТЛЯНА

Де, куди?

ВОЛХВ

Ходи на гори Перуну служити!

СВІТЛЯНА

Ох я!...

РОМАН

Так ні, чей ти останеш тут!?
Я дам тобі домівку золоту!

СВІТЛЯНА

Не для палат я тут лишилася!

ВОЛХВ

Не слід, дитино, так! зробила ти
Обіт богам служити цілий вік!

СВІТЛЯНА

Та горе, я не знала, де мій бог!

ВОЛХВ

Твій бог на горах!

СВІТЛЯНА

Серце на низу!

РОМАН

Лишися біля мене, як моя...

вона припадає до його

ВОЛХВ

Князю Романе, суджену богам
Не слід тобі на любощах губити!
Чи мало маєш гарних тут дівчат!?

тягне її за руку

РОМАН

Такої, як вона нема на світі!

ВОЛХВ

Ходи, щоби на тебе Див прийшов!

НАРОД

Пусти старий! Не руш її! Не руш!

СВІТЛЯНА

О ти для мене князь і любий бог!

ВОЛХВ

Богів прокляття впаде на вас!

ХОР ВОЛХВІВ

Строфа

Боги, чуєте ви, як тут ламають закон!
В порох падає честь, в нівець кане звичай!
Хто лама свій обіт, того жде чорний скон!
Га я гей! люте горе хай впаде на край!

525

Антистрофа

Кров стинається в жилах, волос сивіє нам,
Що за правду хоч люд не постояв бодай,
Він дає все князям, що належить богам!
Га я гей! люте горе хай впаде на край!

РОМАН

Богам весь світ кланяється до ніг,
Мені самотному вона одна
Заповнить пустку в грудях у пустих!

СВІТЛЯНА

Я буду всім чим хоч, лиш не пусти
Мене від себе, мій Романе, мій!

РОМАН

Я не пущу, не бійся, скарбе мій!

ВОЛХВ

Бувай здорова, щастя тут не жди,
Й на князя встане божий суд страшний!
Романе, тям: кінець — ділу вінець!

ХОР ВОХВІВ

Строфа

Ой пожалуєш ти, що зламала обіт.
Де повернеш, печаль упаде на твій труд,
Потемніє твій ум, сковиріє твій плід!
Горе вам! за неправду впаде божий суд!

Антистрофа

Ой пожалує князь, що тебе він узяв,
Обманула богів, заведеш його в блуд,
І не сповнить того, що сповнити він мав!
Горе вам! за неправду впаде божий суд!

відходять

ЯВА 12

СВІТЛЯНА

ЖДІТЬ, я не знаю!

РОМАН

Цить дятя моє,

550

Загою я тобі твій біль і жах!
Збудую срібний храм твоїм богам,
Там жертву приносить меш по вік!
Коби лиш чув я срібний голос твій
І твою душу чув на самоті!
Ось маю меч до царства аж по Дон,
Хтож двигне по мені той ясний меч
І той золотолевий синій щит?
Я сам на світі, як блинна, сам, —
А мушу мати сина на престол
Із дівн, що уродить генія!..

СВІТЛЯНА

припадає до його

Візьми мене далеко відсіля,
Щоби ніхто не віднайшов мене —
Для тебе житиму, ти Ладо моїх мрій!
Романе князю мій, Романе світе мій!

ХОР ДІВЧАТ

Строфа

Гей ставайте усі, одивайте вінці,
Запалайте огні, розлеїйтеся в тан,
А співайте пісень, гей той шум на ріці:
Гей я гей! як весілля справляє Роман!

ХОР ХЛОПЦІВ

Антистрофа

Гей радійте усі, сипте цвіти в огні,
Що наш князь як те Сонце розвіє туман,
Від землі аж зір все радіє весні!..
Гей я гей! так весілля справляє Роман!

заслона спадає

ДРУГА ДІЯ

Нутро княжих теремів на горі в Києві. На стінах мозаїка, фрески, візантійські ікони та килими. Дорога плоскорізьблена обстановка, покрита парчами і злотоглавами

ЯВА 1

Всеволод Большоє Гнєздо в киреї сірої краски — молиться перед іконою, хреститься і поклоняється. Ярослав, син Всеволода, в синій киреї ходить неспокійно геть то назад.

Вбігає Рюрик у червонім строю

ЯРОСЛАВ

НЕМА ще вістей?

РЮРИК

Ні слуху, ні диху!

Боюся, чи князі побють Романа...
Шкода, що ми напали його край,
Послухавши твоєї ради, батьку!

ВСЕВОЛОД

Так не кажи, там всі твої війська
І п'ять князів Олегового коліна,
Що мають воїв славних на весь світ!

РЮРИК

Тут голова рішає, а не вої!

ВСЕВОЛОД

Надіюся на милість Божію!

ЯРОСЛАВ

Щож тоді буде?

РЮРИК

Київ забере,
Потопче всіх князів, як тих бояр!

до Всеволода

Мене старого пустисть голіруч,
Все через віно, що відняв йому

І дав твоїй донці за Ростиславом!

ВСЕВОЛОД

Так він на мене дше не добром!?

РЮРИК

І не казати, князя на Москві
Він уважає ворогом нас всіх!
Адже він бачив, як твій брат
Андрій з тобою Київ зруйнував!
Привів на смерть Мстислава, його батька!

ВСЕВОЛОД

Хпба Мстислав не жив ще на Волині?

РЮРИК

Яке життя? Посивів мов той голуб,
А божевіллям помутився ум!
О, цей дитинний спомин у Романа
Зажег той гнів за батька на Суздаль!

чути гамір під замком

ЯРОСЛАВ

Що це за крики?

РЮРИК

Це Кияне так
Кричать і ремствують!

ЯРОСЛАВ

За що, чому?

600

РЮРИК

За ту дівщю, що знасилував
Посел литовський, князь той Наримунд!
Хіба я винен?

ВСЕВОЛОД

Дивний в вас народ!
Пішли отроків розігнати їх!

РЮРИК

То буде бунт! Я вже їм товкував,
Що князь цей з полудикої землі!..
О, як шумлять! Я вийду ще до них!..

вибігає з праві двері

ЯВА 2

ВСЕВОЛОД

ТИ, сину, їдь назад в Періяслав
Домів, тобі нема чого тут ждати!

ЯРОСЛАВ

Я думав, аж порішиться той бій!

ВСЕВОЛОД

Та бачиш, що шкереберть все іде!

ЯРОСЛАВ

А може ще Романа розібють!

ВСЕВОЛОД

Не вірю в се, та певна річ одна:
Не буде поділу земель Романа!

ЯРОСЛАВ

Як так, то їду гнеть!

ВСЕВОЛОД

Їдь чим боржій!

Як буде що, я видру тобі пай,
А ти за те май око на усіх!

ЯРОСЛАВ

А як побє Роман, я стану з ним!

ВСЕВОЛОД

Міркуй коли, мовчи, своє роби,
Гладь мов туди, де шерсть лежить —
Мотай на вус, про все мені дай вість,
А я між них кедати буду кість,
Тепер тікай, тікай, щоб дух не пах!

ЯРОСЛАВ

цілує руку з поклоном

Чолом бю, пав на коні і на шлях!

вбїгає в ліві двері

ЯВА 3

РЮРИК

вбїгає правими дверима

ВОНИ шумлять, бо Славно прилетів!

ВСЕВОЛОД

А що приніс?

РЮРИК

Негайно буде тут!

625

А деж твій син?

ВСЕВОЛОД

На хвилю вибіг десь!

вбігає Славно Борисович

СЛАВНО БОРИСОВИЧ

Ой князю Рюриче, розбив Роман
Усіх князів у битві і жене
До Київа на безбач їх усіх!
Князь Ростислав казав звістити Вам...

РЮРИК

до Всеволода

А -я казав тобі, що буде так!

ВСЕВОЛОД

О Господи, помилуй нас грішних!

РЮРИК

Деж Ростислав?

СЛАВНО БОРИСОВИЧ

Тікає зі всіма,
Небавом всі вони являться тут!

РЮРИК

Летиж ти до залогі і скажи:
Як прибіжуть, замкнути брами всі
І сторожити Золоті Ворота!

Славно Борисович вибігає

РЮРИК

Щож буде, батьку?

ВСЕВОЛОД

Мус мені рушати,
Не хочу быть поруганим Романом!

РЮРИК

Та ми не пустимо його у город!

ВСЕВОЛОД

А як не вдержите його від брам,
Або Кияне зрадять всіх князів?!

РЮРИК

Не може бути, ручу Вам за се!

ВСЕВОЛОД

А якби?

РЮРИК

Якби — впрочім, щож тобі?
Хиба ти тут при чім? без війська, сам...
Прибув до нас на богомілля в Київ,
Поручся за тебе перед ним!

ВСЕВОЛОД

Твоя порука чи спасе мене?

збирається до виходу

РЮРИК

Та бійся Бога, нас не опускай!
У мене є криївка з тайником...

650

ВСЕВОЛОД

А можна нею вийти поза мур?

РЮРИК

А вжеж!

ВСЕВОЛОД

Так добре, я остану тут!
Для блага вашого і всеї Русп —
Надіюся на милость Божію!

РЮРИК

Хто може знати, що чекає нас!

ВСЕВОЛОД

Ховай-ж мене на скорі, поки час!

Рюрик виходить в ліві двері, за ним Всеволод

ЯВА 4

*вбігає Ростислав, Чермний, Володимир та інші князі
у повній зброї*

ЧЕРМНИЙ

ДЕЖ Рюрик?

РОСТИСЛАВ

Славно нам казав, що тут!

вбігає Рюрик

РЮРИК

І як це сталося, що вас розбив?!

РОСТИСЛАВ

Ми ледво вийшли з Чорного ліса,
Як вдарив в нас Роман з обох сторін.
А в його військо у шоломах все
Та в панцерах латинських з крилами —
Поля всі облягло черленими щити!
А сам Роман з переду наче лев,
У золотім шоломі блис на вітрі...
Нам сонце било в вічч, а його
Війська, як кинуться на нас із криком
Як сипнуть стрілами, як вдарять
Харалужними мечами — Боже мій!
Лиш курява закрила очі нам!

РЮРИК

Чомуж не затрубили ви на відступ?!
Було йти к лісу взад!

РОСТИСЛАВ

Наскочив нас!

Не було часу розвинути крил...
Інгварові схитнулися — кричать
І мечуть страх на всіх! А біс Роман,
Де скочить, там падають шоломи в низ,
Як скошена трава, де блисне меч
Його, там стріли сипляться на вої,
Де лев в щиті заграє, — киде страх
На тих, що сіють стріли... В одну мить
Розсипав нас як пера по степу!

675

РЮРИК

А деж Інгвар?!

ЧЕРМНИЙ

До його перейшов!

РЮРИК

А Володимирці?

ВОЛОДИМИР

Теж перейшли!

РЮРИК

А Чорні Клобуки?

РОСТИСЛАВ

Ті зрадили також!

Всі городи піддалися йому,
Всі люде шлються на поклін йому!

РЮРИК

Щож буде гей!? чи там сторожа є?

КНЯЗІ

Є всюди!

РОСТИСЛАВ

А Кияне як?

РЮРИК

Не знати,
Їх Ливик той, як чую, роз'ярив!

РОСТИСЛАВ

Пішліть за головою городським!

Рюрик плеще — вбігає отрок

РЮРИК

Жени за головою городським!

ОТРОК

Він вже пішов з ключами до Романа!

РЮРИК

Геть відсіть, ти собаче кодро, ти!

*хоче вдарити — отрок тікає,
ходить тамі то сям серед мовчанки*

Що-ж буде? Боронитись нам на замку,
Чи ні?.. Чогож ви мовчите, кажіть!

ЧЕРМНИЙ

сміється злюбно

Питай Москву!..

КНЯЗІ

Не вдержимось, дарма!

ЧЕРМНИЙ

Хоч з мосту в воду, виходу нема!

мовчанка

ЯВА 5

*зходить Ольга в зеленій киреї, в диядемі і серезках,
обвішана перлами, як в Галичі*

РОСТИСЛАВ

ПІДДАТИСЯ найкраще, він не звір,
Чей Ольга може стати за нас!

КНЯЗІ

Так Ольга мусить стати за нас!

700

ОЛЬГА

Я стати за вас перед Романом!?
Якого ще пониження від мене
Бажаєте?!

РЮРИК

Зварила пиво, пий!
Хіба не через тебе ціле горе?

ОЛЬГА

То через Ростислава він забрав
Моє батьківське віно, три міста —
За це й на мене лють узяв Роман!

РОСТИСЛАВ

А нащо ти мішалась до бояр?

ОЛЬГА

Це капля до налитого у щерьть!
Ви кілька кривди начинили нам
Через московську приязнь з Всеволодом?!
Тепер я маю вставитись за вас, —
У того, що прогнав мене з порога,
Живе з рабицею, поганкою з Карпат?!
Рабицю-чарівницю за княгиню
Він проміняв, а я княгиня, я
Із гордого коліна київських князів —
Припасти маю до колін йому?!..

РОСТИСЛАВ

Хиба ми винні тому, що у тебе
В княгині не було наслідника
Престола? Не дивуйсь йому тепер,
Він хоче мати сина на престіл!
Хиба Великий наш Володимир
Не був рабині сном?.. То дарма,
Тут твоя гордість жінки — ні при чім,
Безплідна княжна — дерево сухе!

725

ОЛЬГА

Що я безплідна? Це говориш ти!?

Не маю я доньки? не віддала
За князя за Василька?! Знають всі,
Що вигнав їх з Галичини Роман!
Не я безплідна, а се винен він,
Що я не маю плоду від його!
Він є неплідний, ваш Роман, не я!

РОСТИСЛАВ

Він є неплідний?! Ач казала ти,
Що та рабиня з гір вагітна вже —
Так ти це вшнна, не любив тебе!
Тебе не любить, а її кохає! —
Оце та тайна, що тебе діймає!

Ольга вибухає плачем і вибігає

РЮРИК

Вгамуйся, Ростиславе! що се ти?
От бідна бється рибою об лід!

РОСТИСЛАВ

Умпла руки і роби що хоч!

мовчанка

РЮРИК

Ми найдем раду, вишлемо черців
Супроти того дикого вірла!

ВОЛОДИМИР

То слущна рада!

ЧЕРМНИЙ

Чуєте той гам?

Романові під замком вже стоять!

дивиться у вікно, звідкіль чути гамір

Він промовляє мабуть до Киян!

ГОЛОС КИЯН

Слава Романові, слава! слава!

ВОЛОДИМИР

Так зрадили Кияне!

РЮРИК

Зрадили нам всі!

Та я вам зраду заплачу, пождіть!

Діждемо свята, прийде і мій день

Я випалю ту зраду з вас огнем,

Не гірш Андрія виріжу вас в пень!

грозиць кулаками — і вибігає в ліві двері, за ним всі князі

750

ХОР КИЯН

за сценою

Строфа

Ой радій, наша земле, з'явився орел,
Що усмирить князів, прожене ворогів!
І знов блисне Київ на горах весел,
Що земля відітхне від війни і вогнів!
Ой радій, наша земле, з'явився орел!

Антистрофа

Ой дай, Боже, великому сісти на стіл,
Відомстити Москві за наш плач, нашу кров,
І від сварів наш край завернути до діл,
Подзвонити в дзвін слави з престольних церков!
Ой дай, Боже, великому сісти на стіл!

ЯВА 7

*з правих дверей вбігає Роман і Твердята Остромирич,
Роман у срібній зброї з крилами, в золотім шоломі
зі щитом і мечем Святослава*

РОМАН

НЕМА нікого! Виходи заставив?!

ТВЕРДЯТА

Комар не пройде, не то чоловік!

РОМАН

То добре всіх тут зловимо в сіло!

*з лівих дверей входять черці з ігуменом на чолі у
чорному*

ІГУМЕН

Зі святим днем витаємо тебе,
Побідний князю наш, Романе —
Поклін тобі від київських черців!

РОМАН

Спасибі вам за ваше привітання!

ІГУМЕН

Мале прохання маємо до Вас:
Во імя християнської любови
Взиваємо до згоди всіх князів!

РОМАН

Було, святі отці, взивати перше
Своїх князів, як починали бій!
Тепер за коромолу йде їх суд...

ІГУМЕН

О не суди, бо осуждений будеш!

РОМАН

Не вже не осужаєте князів,
Що проливали рідну кров братів?

ІГУМЕН

За се прокляття без прощення в нас!

РОМАН

І в мене так, прокляття без прощення
Князям, що проливали рідну кров!
Як смерть засіяв князь, будь йому смерть!

ІГУМЕН

Ой горе, що ти кажеш нам, Романе,
Не вже ти Окаянний Святополк?!

РОМАН

Кажіть се дітям, не мені, черці,
Що Святополк, проклятий через вас,
Що хтів зібрати в одно в рідний край —
Був гірший, як Святий Володимир,
Що свого брата князя вбив також!

Або що ліпший Мудрий Ярослав,
Що розділив державу, як ратай
Розділює свій лан поміж синів!
Держава не князівське це майно —
Як ворогові нашої держави
Дає князь послух, нападе на брата
Немов чужий, руйнує рідний край, —
Чи се злочин, чи ні?

ІГУМЕН

Тяжкий злочин —
Він зрадник!

РОМАН

Що належиться йому?

ІГУМЕН

Хай його Бог осудить сам!

800

РОМАН

Добро народу — мій найвищий Бог!

ІГУМЕН

Невже ти думаш скарати їх на смерть?

РОМАН

Чи так, чи сяк, їх князюванню смерть!

ІГУМЕН

Що кажеш ти? хиба потопчеш ти
Старі звичаї нашої держави,
Що ділиться на землі; — кожда з них
Все мала князя свого від віків!

РОМАН

І ті князі розлили від віків
Печаль тоску по спляканій землі,
Як почали дзвонити про мале,
Що се велике, мечучи смагу,
Аж в морі погрузили нашу силу!
А все через ту зависть подлих душ,
Що пережерла нашу кров і кість
І бе по головах всіх велитнів-творців —
Ту зависть мушу випалить мечем
Вогнеєм з душ! Не те я князь, а вам
Лишаю ключ до неба й фиміям!

ЯВА 8

вбігає Ольга

РОМАН

ДЕ батько?

ОЛЬГА

Зараз прийде тут!

Прийшла я привитать тебе,
Моє ти ладо, в гості попросить —
Ти змучений, голодний, сизий мій!

РОМАН

Спасибі за ласкаве слово Вам,
Прийшов я тут на инчий пир до Вас!

ОЛЬГА

Було — минуло! чей погодитесь,
За чаркою забудеться наш гнів!

РОМАН

до Твердяти

Поклич, будь ласка, всіх до мене тут,
Не схочуть, під сторожу їх возьми!

825

Твердята виходить в ліві двері

ОЛЬГА

Невже, Романе, не простиш мені
Мій блуд, якому джерело — любов!?

РОМАН

Чи цю війну зєдинених князів
На мене підняла любов також?

ОЛЬГА

Не я тут винна, тільки батька гнів!

РОМАН

За гнів утратить землю і престіл!

ОЛЬГА

Що кажеш? Свого тестя рідний зять!..

РОМАН

Не зять я тут, а меч огненний я
На всіх князів, крамольників державц,
Що сіють стріли горем по землі!

ОЛЬГА

На це мій батько відповість тобі,
Мені дороще є твоє прощення —
Прости ж мене, благаю і клянусь,
Від нині буду добра, як колись,
І не мішатимусь в твої діла,

Мій лицарю, преславний на весь світ!

припадає до його

РОМАН

відсуває її

Між нами все покінчене по вік
І на солодке слово не зловлюсь!
Ми є для себе як вода й вогонь,
А ти для мене без зерна стебло!

ОЛЬГА

Го го, так ти найшов собі стебло
З зерном, хиба не знаю я?!
Княгиню на рабницю проміняв,
Поганку чарівницю взяв собі
За любку, стіл свій соромом укрив!
Не варт того ти, щоб навколішки
Тебе благала я, княгиня, хоть
З коліна гордих київських князів!

850

РОМАН

Княгиня гордого коліна ти,
Та ти не варт обуви її роззуть!

ОЛЬГА

Безсоромний! Чи чуєте, отці,

Яку обиду кида він в лице?!
Кудесницю бісовської ігри
Прийняв собі на Господню хулу
І потоптав ногами божий шлюб!

вибігає схвильована

ХОР ЧЕРЦІВ

Гріх буде, княже, Вам перед людьми
І перед Богом станете на суд!

РОМАН

Не вам, старі безкровні кощі,
Судити справу личную Романа!
Геть у печери їсти корінці,
Живцем ховатися перед людьми
У самолюбстві своїх бідних душ,
Забути горе, біль, терпіння люду,
Щоб тільки вимолить для себе рай!
Мій рай і ціль моя тут на землі:
Народови дати сина на престіл,
Що би він вів до сонця весь народ —
Що візантійства порохом припав
З наук старечих ваших, гроби душ!

875

ІГУМЕН

Не гнівай ся на нас, великий наш

Романе, княже, наш закон — любов!

РОМАН

А мій закон є — сила у народі!

ЯВА 9

входить Рюрик (в вишневім), Чермний і Ольговичі (в синім), Володимир і Ігоревичі (в жовтім) Ростислав (в червонім),

РЮРИК

з хлібом і сіллю

ПОКЛИН, мій любий зятю, брате наш,
Вітаємо тебе, підносим хліб і сіль
І просимо на поєднання пир!
Забудьмо свари, поцілуєм хрест,
І жиймо в згоді як одна рідня!

РОМАН

Слова солодкі, ваші, як вужів,
Злеліяні у візантійстві душ —
На новий Любеч кличете Романа!
Та не Васплько він, не дасть собі
Всі очі видряпати яструбам,
Він

Які у голубів прокинулись нараз!
Досить облудц, кіхті покажіть —
А змірись, хто дуццй, я, чи Ви!

РЮРИК

Вже показалось, коримось тобі
І сиву голову гнем до колін!

складає мідніс на стіл

РОМАН

То мало, старче, похилить їх так,
Аж вінці князівські полетять з голов
Мені до ніг із покаянням душ,
Які постарілись, не бувши молоді!

ЧЕРМНИЙ

Не вже провини наші є такі,
Що їх каяття не сполоче з нас!
Суди, як хоч, та тям: із наших чол
Не зітреш ти князівського клейма
Присудженого Богом для народу!

900

ХОР ЧЕРЦІВ

Ніхто не зітре вам з чола слею
Помазаного Богом з наших рук!

РОМАН

Єлей судив народам вас, а я
Відсуджую вас іменем народу
З вінців князівських, галапаси тьми!
Не вийти відсіль вам, аж кожен з вас
На рясу тут не змінить свій вінець!
Там між черцями місце ваших душ,
Що вашим чолам свій єлей дали!
Ваш дух черців: інтрига і мольба,
А дух народу: чин і боротьба!

ВОЛОДИМИР

А хто не хоче без звання в черці?

РОМАН

Не схочете, я змушу вас усіх!
Лишаю вільний вибір, одно з двох
Тут віддаєте: престол, або життя!
Так виб'райте рясу, або смерть!

РЮРИК

Скажи, завіщо кара нам така?

РОМАН

За зраду свого рідного краю

Для інтересів підлої Москви —
Москва вам душний голос, як народ!
Народ не хоче того кровопролиття,
Тих ваших сварів, ваших коромол,
Сповитих згарищем і кровю і слізми!
Хто любить рідний край, для того плач
Народу — біль, а ви не чуєте його!
Ви чуєте той дзвін, що бе з Москви!

925

РЮРИК

Хиба московський князь не рідний нам?

РОМАН

Він рідний вам, народові чужий!
Між нами, а Москвою стала тінь
Пожару і руїни Київ^а на все!
Та тінь Андрія з факлею в руках
Розбила нас і вже нас не зведе
Ніщо на віру навісній Москві!
Московська дума — нас розбити всіх
І застелить руїнами наш край!
Хто її слуха — тому буде смерть!

РОСТИСЛАВ

А я казав се батькови нераз!

КНЯЗІ БЕЗ РЮРИКА

І ми казали, та не вірив нам!

РОМАН

О ви, Олегове гніздо, мовчіть,
Від вас плила на край лишень печаль!
У вас полки під трубами повиті,
Під шоломи взлеліяні, кінцем
Копія годовані — як-би ви їх
Направили на орду, не на рідний край, —
Ми досі посягнулиб по Кавказ!
Ваш прадід кинув стріли коромолі —
І з того часу ми падемо вниз!

ЯВА 10

вбігає отрок — дає Романови перстінь

ОТРОК

ПОСЕЛ із Холму перстінь передав
І жде на послух!

950

РОМАН

Де він? Клич його!

РОМАН

*схвилюваний ходить там і сям,
посел являється на порозі*

Яка там вість!

ПОСЕЛ

Казати тут при всіх?

РОМАН

Кажи, як добре що?

ПОСЕЛ

Світляна Вам,
Великий князю, шле з привітом вість:
Вам уродився на Купайла син
До вас подібний, гарний і здоров,
Данило зветься з присуду богів!

РОМАН

Радуйся, земле, радуйтеся всі!
Я маю сина, сина на престол!
Нехай росте на славу України!
Не я, то він отворить Царгород,
Відчинить брами Індії для нас!
Що маєш ще кажи, всі скарби дам!

ПОСЕЛ

Просила Вас, прибути чим боржій!

РОМАН

Я їду гнеть!

плече — входить отрок

Твердятя де?

ОТРОК

Він тут!

РОМАН

Поклич його!

отрок відходить — до посла

Ще що розкажи!

ПОСЕЛ

Казала ще переказать Світляна,
Що слід Вам, князю, всім простити все.
Нехай живе життя на щастя всім!

РОМАН

Нехай живе життя на щастя всім!

РОСТИСЛАВ

Нехай живе твій син на славу всім!

ХОР КНЯЗІВ

Нехай живе твій син на славу всім!

РОМАН

Лишаю вас усіх на давніх князівствах,
Лиш в Києві Інгвара становлю
Намісником моїм і присягніть,
Що слухати не будете Москви!

975

ХОР КНЯЗІВ

Присягнем перед Богом, як один!

входить Твердята

РОМАН

до Твердяти

На радість всему війську обвісти:
Роман вже має сина на престол!
Трубіти в похід, вернемо домів!

ТВЕРДЯТА

То славно, князю, враднуються всі!

виходить

РОМАН

до посла

Як прийду в Холм, до мене зголоспсь!

посел з поклоном виходить

ЯВА 11

РЮРИК

НЕВЖЕ, Романе, не простиш мені?

РОМАН

Прощаю, будь князем на Овручі,
Як перше, тільки Київ нам лиши!

ОЛЬГОВИЧІ

Лиши, лиши, не маєш що казати!

РОМАН

Одно лишень, чи чуєте, князі?!

Понурим чадом київських церков
Вас кличе кров дітей, жінок, батьків
Мордованих мечем Андрієвих ватаг:
Князі народу з Вепра аж по Дон,
Позакладайте уха на той дзвін,
Що дзвонить вам з проклятої Москви!
Хай дзвонить Фінам, Вятичам і Волзі,
Не вам, князі великого коліна,
Аби ви роздирали рідний край!

РОСТИСЛАВ

Хула нам, браття, слухати Москви!

КНЯЗІ

Не будем, брате, слухати Москви!

РОМАН

Простив я вам, тепер взиваю вас
Як рідний, брат, товариш, друг,
Взиваю вас: Клянітеся мені,
Що вступите в стремена золоті
За всю обиду нашої землі
І станете зі мною будувати
Велике царство з Вепра по Кавказ!

1000

ХОР КНЯЗІВ

Клянemся всі, всі поцілуем хрест!

РОМАН

О не клянiться вже менi на хрест,
Не хочу я любецької присяги!
Ви поклянiться, як лицарi
По давньому звичаю на той меч
Хороброго прадiда Святослава,
Що трусив сходом аж по Царгород!

КНЯЗI

Клянeмся всi, клянeмся всi на меч!

РОМАН

Цiлуйте меч по давньому звичаю,
А хто не сповнить, хай впаде пiд меч
На божий суд з води, з роси й з вогню!

ХОР КНЯЗIВ

А хто не сповнить, хай впаде пiд меч
На божий суд з води, з роси й з вогню!

Черцi виходять — князi цiлують чергою меч Романа

РОМАН

Га, вийшли вiзантiйськiї сичi!
За те, князi, iз вами я одно —
Роман: ваш брат, товариш, друг!

Вже грають труби, я прощаю вас!
Здорові будьте, на себе не гудьте,

під голос труб цілує всіх чергою

Здорові будьте і готуйтеся!
Як вдарю в труби — всім вам бути тут!
Підемо в похід на поган за Дон!
І нагородим кожного з князів,
Як хто за землю рідною терпів!

1025

КНЯЗІ

Слава, слава Роману!

РОМАН

Слава і вам!

Роман виходить

ХОР КНЯЗІВ

Строфа

Гей, у прадідну славу як в дзвін подзвонив!
Як орел шумом крил гне верхами дерев —
Так він наші серця і наш ум полонив,
Хоч сердитий як рись, благородний як лев!
Гей, у прадідну славу як в дзвін подзвонив!

ЯВА 10

вбігає Ольга — батько припадає до неї

РЮРИК

Всі опустили, навіть рідний син!

ОЛЬГА

Ви голови склонили всі під меч,
Хоч він вам кинув у лице хулу!

РОСТИСЛАВ

Хто це казав?

ОЛЬГА

Казали нам черці!
А за мою обиду ні слівця,
Що він зтоптав мене як червяка!

РОСТИСЛАВ

Твоя обида мусить уступити
Перед великим летом його крпн,
Що зможуть двигнути в гору рідний край!

ОЛЬГА

Хиляйте чола перед ним до ніг

Як гордості не маєте в душі —
Та я найду ще спосіб одістнить!

труби трублять

Пожди, Романе за тобою в слід
Летіти ме мій плач і мій проклін,
Аж пок тебе зверже у вітхлань!

ЯВА 11

входить Всеволод, за ним Ігумен з черцями

КНЯЗІ

А Всеволод! Ви відміля взялись?!

1050

ВСЕВОЛОД

Прибув на богомілля в тяжкий час,
І мало вас черцями не застав —
О Господи, помилуй нас грішних!

складає руки до молитви

РЮРИК

Якось уйшло, та Київ вже не наш!

ВСЕВОЛОД

Цить буде ваш, лиш розум пайте ви,
А бжа власть, що схоче, те і дасть!
Надіюся на мплость Божію!

підносить руки до Бога

РЮРИК

Лишив Інгвара на сторожі тут!

ВСЕВОЛОД

Ще викурим його, як наша візьме,
Пождїть, як верне в Галич свій Роман.
Або піде походом на поган, —
Так ви Інгвара смик! і Київ ваш!

РОСТИСЛАВ

Не слід йому нам присяги ломити!

ХОР КНЯЗІВ

Клялися ми, не зломим присяги!

ВСЕВОЛОД

Спитайтеся отців, хто присягав
Під примусом, що присяга та варт

ІГУМЕН

Якби ви присягли на хрест Роману
Під примусом, то ми звільнилиб вас!

ЧЕРМНИЙ

Під примусом ніхто не присягав!

ХОР ЧЕРЦІВ

Коли ви по поганському звичаю
Клялись на меч йому під адський суд!

ВСЕВОЛОД

Невже, Ісусе Христе, Боже наш?
О Господи, помилуй наш грішних!

складає руки як до молитви

ОЛЬГА

То він так пересяк поганкою,
„Колдунею“ диявольських богів!

1075

ІГУМЕН

Не сором вам за присягу вважати
Бісовську клятьбу адових волхвів?!

ВСЕВОЛОД

Що варта присяга на бісову хвалу?!

ХОР ЧЕРЦІВ

Та присяга — то є пекельний гріх
І кара Божа упаде на вас!

РЮРИК

Чому ж ви не сказали того нам?

ІГУМЕН

Ми вийшли, не могли при тому бути,
Як ви, князі, в ад душі віддали!

ВСЕВОЛОД

Покайтеся в печерах молитвами
І жертвуйте храм Богу за той гріх!
О Господи, помилуй нас грішних!

знов складає руки

ХОР КНЯЗІВ

Ми жертвуємо на каяття Богу,
Отці, вам землю й новий монастир!

ВСЕВОЛОД

Відхрещуйтеся від присяги Роману,
Що валить вам в очах князівський лад!

ХОР ЧЕРЦІВ

Він вас усіх, дітей Володимира,
Гадав убить, як клятий Святополк!

ЧЕРМНИЙ

Не вже це правда?

ІГУМЕН

Так він нам казав!
Як візьме верх, усуне всіх князів!

ВСЕВОЛОД

То мусим стати один за всіх,
Всі за одного — Бог допоможе нам!
Надіюся на милость Божію!

знов підносить руки до Бога

РЮРИК

А як нам вирвать кіхті у ворла?

1100

ВСЕВОЛОД

Ми спутаєм орла в залізні пута,
Лиш слухайте мене, що я кажу!
Іди у похід на Половців з ним,
Та як вертатиме — стягни його
Поперед війська в Київ одпочити!
А ми поставимо де засідку
В гаю і зловимо орла вкличі —
Тай скрутим голову як горобця!
Надіюся на милость Божію...

1100

РОСТИСЛАВ

Чи по закону Божому цей плян?

ВСЕВОЛОД

Коли мовчать, отці, то що ти нам,
Молокососе, маєш говорити?!
Хиба стіл в Києві віддасть тобі
Роман?! Ізгоєм згинеш як собака,
А за ізгоя я не дав доньки!

ЧЕРМНИЙ

Не вже ціль наша стіл йому добути?

ХОР КНЯЗІВ

На це ніхто не згодиться із нас!

ВСЕВОЛОД

Пождіть, князі, пождіть, я не скінчив!..
Романа царство вистарчить для всіх,
Що хоче, кождий вибере собі!

ВОЛОДИМИР

Не хочем більше, лиш Галичину,
Наслідде наше діда Осьмомісла!

ВСЕВОЛОД

Всі щось дістанете: одні Волинь,
Сей Білорусь, той Берладь, цей Забужжя
І кождий буде задоволен з вас!
Лиш спільно вдарте — вцілите у груди!
Надіюся на милость Божію...

1125

ХОР КНЯЗІВ

То перше розділімо, що кому!..

ОЛЬГА

виступає поперед них

Гей стійте! схаменіться, я тут є!
То ви убити хочете Романа?! —
А він щойно простив вам всім життя!
Ви думали, я згідна, бо мовчу?! —

О ні! глядіть, хоч як зтоптав мене —
А я за слово: „мама“ стереглаб
Його дитя як ока в голові...
Хоч як зтоптав мене — та я не дам,
Щоб мордували ви мого Романа,
І роздирали спадщину його!..
Хоч як здоптав мене — то я за ним
Постою, ріжете, бийте тут мене,
А я не дам, не дам його на смерть!
Я не допущу, поки житиму,
Убийте, не зневолите мене!

загальна констернація — мовчанка

ВСЕРОЛОД

складає богомільно руки

Так ми не хочем вбити! хто казав
Убити? — хорони нас Господи,
О Господи, прости нас грішних!
Ми хочем лиш приборать його до рук,
Бо перша справа сина захопити
І Вам, як мамі доручить його —
А поки він на волі, то дарма!
Роман же з дикого орла в ягня
Заміниться, як буде син у Вас!

1150

ОЛЬГА

А як його добудете, кажіть!

ВСЕВОЛОД

Післати гонця за Романом вслід,
Нехай прослідить, де живе той син!
А потім, як Роман піде на Дон —
То хочби Литву в похід натровить,
За добрі гроші зловить вам орля!

РЮРИК

Пірвем орля, опутаєм орля!

ВСЕВОЛОД

Надіюся на милость Божію!

ОЛЬГА

То добре, але я перехрещу
Його з Данила на Володимира,
Бо хто коли Данилом князя звав!

ВСЕВОЛОД

То вже робить, що хоч, перехрестить
Як хоч, лишень мовчить, як треба!

ОЛЬГА

Лиш не вбивайте, хоч провинен він,

Та може кара божа з ваших рук
Його наверне на правдиву путь!

ВСЕВОЛОД

До того власне наші цілі йдуть!
Я милосердний, боголюбний брат,
Я всім вам неба прихили рад,
Надіюся на милость Божію!...

підносить руки до Бога

Не хочу, браття, я ніщо, моя покров
Несе вам божий мпр і згоду і любов!

ХОР ЧЕРЦІВ

Антистрофа

Бог скарає його, бо валить божий лад
І не знає, що страх, що святе, а що гріх!
Ще й веде весь народ з царства божого в ад, 1175
Здійме руку на брата, на Бога, на всіх!
Бог скарає його, бо валить божий лад!

Заслона спадає

ТРЕТЯ ДІЯ

Холмський краєвид коло Білявнської вежі. Гай, річка, поле з колосистим збіжжям. Ясна погода. Під двома яворами на поляні два вівтарі. Праворуч вівтар Золотої Баби, ліворуч вівтар Дажбога-Сонця, — перед ним горить вічний вогонь. Позаду вежа, до якої ведуть дві брами з протилежних боків

ЯВА 1

під явором на лавці сидить Світляна в вишиваній сорочці, в узорчатій плахті з золотими ніццями на голві — колише сина в колисці завішеній на дереві

СВІТЛЯНА

Строфа

ЛЮЛІ, мій сину, тебе леліє
Золота Баба шумом лісів,
А Дажбог-Сонце промінням гріє,
Лада холодить криллям вітрів —
Радуйся, рідная земле!

НЕЗРИМІЙ ХОР БОГІВ

з неба, з ліса, з поля і з річки

Рости на славу батька Романа,
Що нам князює з Вепра по Дін —
З землі і з моря, з ясного Сонця
Царство буде і бе у дзвін:
Радуйся, рідная земле!

СВІТЛЯНА

Антистрофа

Люлі, мій сину, лицарем будеш,
Мечем одчпнеш сам Царгород,
Браму до срібних Індій добудеш
Для внуків Сонця і наших вод —
Радуйся, рідная земле!

під час цього співу підступає ззаду Волхв

ВОЛХВ

Світляно!

СВІТЛЯНА

О горе, ти знову вернув!
Чого ти знов хочеш від мене?

ВОЛХВ

Я чув,

Як пісню співаєш дитині!

І що тобі сталося? де вічний твій дух?

Де голос срібlistий? де сміх як жемчуг?

Ти стала, як біла береза!

СВІТЛЯНА

Бліда я від туги, щаслива в душі!

ВОЛХВ

Яке ж тобі щастя в тій сонній глуші,

1200

Як віщого духа немає?!

Колись розкривала таємні світи,

Що є, було й буде, усе знала ти,

А нині ти що?

СВІТЛЯНА

Я є мати,

Я віщого духа вложила в дитя,

Яке вести має весь край до пуття!

ВОЛХВ

А чи доведе — це не знати!

Ти бачиш на собі гнів божий за гріх,

Що ти для роскоші покинула всіх
Богів і здалася Роману!
З орлиці змінилась при нім у ягня!

СВІТЛЯНА

О ні, свого духа вітхну я в орля!

ВОЛХВ

Не влєш у порожне з пусого!
За гріх відняли тобі духа боги
І се осторога тобі без ваги,
Щоб ти завернула з дороги!

СВІТЛЯНА

Не верну, не можу, тут ціль моя — син,
Мій син на престолі Романа один,
Одинокий наслідник Романа!

ВОЛХВ

Чи так воно буде, це воля богів,
Тебе і його переслідє гнів —
Суд божий впаде і на сина!

СВІТЛЯНА

О так не кажи, це неправда! Роман

Посягнув аж Київ, іде на поган
І скрізь має щастя, де стане!

1225

ВОЛХВ

Та божого суду й йому не минуть,
На сина ж провини його упадуть,
Як впали туманом на тебе!

СВІТЛЯНА

На мене?

ВОЛХВ

А так, коротаєш в грижі,
Як любовниця княжа свій вік на вежі,
А князь сам соромиться тебе!

СВІТЛЯНА

Соромиться?!

ВОЛХВ

Вжеж, чи ти знаєш, де він?

СВІТЛЯНА

Він в Галичі військо стягає з країн!

чути голос рогів — служниця вибігає з вежі

ВОЛХВ

Він тут на охоті з Ляхами!
В сім лісі, чи чуєш, як трубить на ріг,
То він в товаристві панів!

СВІТЛЯНА

Милий Біг,
Чомуж він мене не навідав?

ВОЛХВ

Як виссе хто мед, то вощину киди!
І щож ти для його? Сновида бліда,
Що стид йому тільки тай годі!

СВІТЛЯНА

Неправда!

ВОЛХВ

А я тобі ручу, що так!

вбігає отрок

ОТРОК

Чи ти є Світляна?

вона киває головою

Князь дав тобі знак,
Щоб ти заховалась на вежу!
А всі вівтарі геть забрати як стій!
Сюди іде князь і панів цілий рій,
Не слід їм дізнатись про тебе!

СВІТЛЯНА

Так добре, зроблю я, що хоче мій князь!

відв'язує кошику зі служницею

ВОЛХВ

Олією правда на верх піднялась!

СВІТЛЯНА

О цить, не кажи ані слова!

відходять на вежу

ВОЛХВ

забірає вівтар Дажбога-Сонця

Далеко той князь?

ОТРОК

забірає другий вівтар

За горою стоїть,

При нім якась паня, краса на весь світ,
А решта панів десь позаду!

оба відходять на вежу

ЯВА 2

*Вбігає Марія, незвичайна красуня, чорнява, чорно-
брива, кручоволоса, з великими чорними очима. Шля,
груди й рамена обнажені, білі як лебідь відбивають
від кармазинової сукні з довгим шлепом*

МАРІЯ

Як гарно тут! Деж Ви, Романе, князю!?

*входить Роман без шолому в золотім панцері, с бла-
житній киреї з мечем і щитом Святослава*

РОМАН

Ходімо далі, краще буде там!

МАРІЯ

Не хочу далі, тут я жду на нього,
Хай звяже черевцок на нозі!

*сідає на лавці Світляни, відкидує шлеп і показує
дрібненьку ніжку*

РОМАН

На кого ждеш?

МАРІЯ

На свого Владислава,
На роги трубить, може це йде він!..
Той вуйко біскуп там його задержав,
Не знати нащо, жду на його тут!

РОМАН

Марієчко, не муч мене, ти знаєш,
Що діється зза тебе на душі!
А мов на злість про його все говориш
І скрізь за ним очима повертаєш,
Мов слідиш кожний крок і кожний рух!
Скажи мені всю правду, що між вами,
Я присягавсь тобі, а ти смієшся —
Моя любов білійша твого тіла,
Моя печаль чорнійша, як твій волос
Мій шал червоний, як твої уста!

МАРІЯ

Ха ха! Сідайтеж коло мене, князю,

РОМАН

А скажеш?

МАРІЯ

Сядьте, князю, коло мене!

РОМАН

Знов кажеш „ви“ мені, чому не „ти“?
Як мовиш „ти“, то мирга капле з уст!

сідає біля неї

МАРІЯ

Ну, кинь той щит, Романочку мій „ти“ —
Скажи, чому ти носиш все той щит?

1275

РОМАН

Це моя тайна! Так сповіряє щиро,
Що є між вами, любиш ти його?

МАРІЯ

Скажи Марійці тайну про свій щит!

РОМАН

На що тобі це знати?

МАРІЯ

Мушу знати,
Як хочеш моїх ласк, розкажеш все!

РОМАН

Неконче!

МАРІЯ

Якто? Гніваюсь за це!
Як присяга правдивая твоя,
То скажеш тайни всі!..

РОМАН

А коли ні?

МАРІЯ

То йди від мене, ти не друг мені!

РОМАН

Яка ти гарна в гніві!

МАРІЯ

Не кепкуй!

РОМАН

Найбільша тайна є твоїй поцілуй!

МАРІЯ

О ні, ти маєш тайни, не тобі!

РОМАН

Кому ж?..

МАРІЯ

Це моя тайна!

РОМАН

Чи йому?!..

МАРІЯ

Йому, я жду, аж прийде він сюди,
Завяже черевпчок на носі!
Він любить над життя мене по вік
І тайн не має!

РОМАН

Любиш ти його?

МАРІЯ

Як скажеш тайну, я не затаюся,
Кого люблю я! ну, розкажеш, ні?!

РОМАН

Я розкажу за ласки за твої!

МАРІЯ

І будуть ласки, будуть які хоч,
Скажи мені, Романочку, скажи,
Чому ти носиш все той щит і меч,
Скажи!

припадає до його руками

РОМАН

Той щит дала мені одна
Віщая жриця ніби талісман,
В них моя сила, віра і талан —
Вони від мене гонять мою смерть!

1300

МАРІЯ

Ха ха!

РОМАН

Не смійся, правди не таю!

МАРІЯ

Ха ха! ту смерть увиділа вона?!

РОМАН

Так бачила відючими очима,

Я вірю, чую за собою смерть!
Тепер кажи, чи любиш ти кого?

МАРІЯ

А що за се дістанеться Марильці?

РОМАН

Що хоч, о маєш перстінь-самоцвіт!

дає їй перстінь з брилянтом

МАРІЯ

На що тобі, чи любиш ти мене!?

РОМАН

Хиба я не присяг тобі кохання?

МАРІЯ

Запни мій черевичок на нозі!

Роман відкладає щит і схиляється до її ніг

РОМАН

Які чудові стегна твої, люба,
Як точені колюмни твої ноги,
А білі, як лелії на воді!

МАРІЯ

Ха-ха! ха-ха!

РОМАН

Кажи, кого ти любиш?

МАРІЯ

Люблю, люблю арабського коня,
Як спіненій жене у повнім шалі,
І порскає огнем та захрапить,
А очі світять пеклом незбагнутим,
А груди підіймає дикий жар!
Тоді хотілаб скочити на його,
Як біла пава і летіти в даль —
Обнявши та обвивши його тілом
Без пам'яті у пристрасті кохання...
Люблю арабського коня на смерть!

1325

РОМАН

То ти його не любиш, не придався
Ніяк він на арабського коня!
Кажи мені, чи любиш ти його?

МАРІЯ

Я не люблю арабського коня,

Люблю я тигра в скоках на гацелю,
Як їжть гриву, чаїться як кіт,
А його ніздрі дишуть там то сям,
Червоний рогіт блискає з зубів,
А жовті очі грають як топаз!..
Аж шусть! — і скочив блиском, зашарнув,
І знов пустив і скочив знов — і знов!
А в губах світить кров жива, червона...
Люблю я тигра в скоках тих на смерть!

РОМАН

То ти його не любиш, не придався
Твій князь на тигра в скоках ані раз!
Кажи мені, чи любиш ти його?!

МАРІЯ

Я тигра не люблю, та я кохаю,
Люблю я полоза, вужа боа,
Як антильопу з дерева зазрить,
А його тіло іскрами заграє,
До сонця блиска, міниться в красках,
А губа леститься солодким сміхом,
І тягнуть очі його любаскі!..
Аж блиск! — і внав як грім на неї з шумом,
Обняв, стиснув, аж кости затріщали...
Люблю боа блискучого на смерть!

1350

РОМАН

Так ти його не любиш, не придався
Твій лісконогий князь Володислав
На полоза лискучого ні раз!
Так, правда, не кохаєш ти його?!

дивиться її в очі

МАРІЯ

поправляючи волосся — наставляє другу ніжку

Ще ту звяжи! Ой Єзус Марія,
Волосся розіпнялося мені,
Розсипалось на кучері твої —

*довге чорне волосся спадає Романові на лице,
Марія мов хоче його позбірати*

Ах, твої кучері м'яккі як шовк!

РОМАН

Окрий мене волоссям хоч цілого,
Твоє волосся як гебан лискуче,
Твоє волосся м'яркою пахуче,
Твоє волосся як той вуж боа,
Ясніє, пестить, іскрами тремтить!
А твоє тіло з білих рож-лелій
Дрожить і дише розкішно на мене!

А твоя постать як з мармору вся —
Як сніг, як жар, як шум, як пекло мрій!
Так я візьму тебе в свої обійми
Як полоз той у пристрасті кохання
І буду пити розкіш твого тіла
З тих уст, з тих уст червоних як огонь!

під час того обіймає її й цілує

ГОЛОС З ВЕЖІ

Аах!

МАРІЯ

Хто крикнув на вежі, пусти!

1375

Роман зривається, блідий

РОМАН

Хтось крикнув, що я? я зійшов з ума!

МАРІЯ

Ти мислиш, хто я? ти зганьбив мене!

закриває лице — Роман хапає меч і щит

РОМАН

Зганьбив себе! Ти демон мого духа!

чути голос труб

МАРІЯ

Ходім, вже трублять!

РОМАН

Геть, дитя гріха!

Ти тягнеш мене в пропасть!

МАРІЯ

Ха-ха-ха!

вибігає в ліс, Роман біжить на вежу

ЯВА 3

Світляна з дитиною на руках вибігає другим виходом з вежі, за нею волхв

СВІТЛЯНА

ТІКАЙМО геть! тікаймо скоро геть!
Боюся бути там, боюся там, боюсь!

ВОЛХВ

Та цить бо, що це сталося тобі?

СВІТЛЯНА

Як ти сказав мені, зворушилось

Душа моя на смерть! Я втратила
Притомність, мов запала в паморок!
Тай сниться ось мені, дивлюся, бачу:
Він і вона і я стою там на вежі!
Нараз вона іструнула мене
З вежі і я лечу, лечу, кричу
І стрімголов лечу!.. Скричала я
Й отямилась! Дивлюся, аж вона
Майнула в ліс! Боюсь її, боюсь!

чути трубу Романа з вежі

ВОЛХВ

Тікаймо в гори, бо догонять нас!

СВІТЛЯНА

На гори! В гори гонить мене гріх,
Душа моя збіліє там як сніг!

вибігають обоє в ліву сторону

ЯВА 4

Роман зі служницею вибігає з вежі

РОМАН

БІЖИ, шукай, а то на смерть побу!

служниця вибігає в ліс

Де в мене розум? шал! і шал! і шал!
Ща де утопиться з дитиною!..

вбігає в ліву сторону

ГОЛОС РОМАНА

Світляно, гей! Світляно, де ти? гей!

1400

вбігає отрок — за ним лісовий з ліса

ОТРОК

Трубів на поміч князь?

ЛІСОВИЙ

Що сталося?

ДРУГИЙ ЛІСОВИЙ

надбігає з лівої сторони

Та волхв пірвав ту жінку на вежі!

ПЕРШИЙ ЛІСОВИЙ

То кажуть люде, що той волхв держить
У заперті ту жінку й стереже!

ДРУГИЙ ЛІСОВИЙ

Та він як яструб круг вежі кружляв!

ПЕРШИЙ ЛІСОВИЙ

Та жінка то царівна має бути.
А він, як кажуть, десь украв її!

з ліса виходить Марія

ОТРОК

Де, ясна пані, князь?

МАРІЯ

показує — на лісу сторону

Туди побіг!

ДРУГИЙ ОТРОК

з лівої сторони

Вертайте, князь казав вертати,
Не треба вже?

МАРІЯ

А деж це князь тепер?

ДРУГИЙ ОТРОК

Князь розмовляє з жінкою і з дідом,
Кричить на його страх!

МАРІЯ

Щож то за жінка!?

ДРУГИЙ ОТРОК

З дитиною, та красна як зоря!

ПЕРШІЙ ЛІСОВИЙ

Вона — царівна, кривдить він її!

ДРУГИЙ ЛІСОВИЙ

О князь з ним зробить лад, як так,
Не любить кривди наш коханий князь!

ОТРОК

Ходім, йде князь, йде з нею князь сюди!

вони відходять в ліс

МАРІЯ

дивлючись в ліву сторону — схвилювана до себе

Ага! я демон? знаю все! пожди!..

вибігає в ліс

ЯВА 5

входить Роман і Світляна з Данилом на руках

РОМАН

Я дам тобі сторожу проти його!

СВІТЛЯНА

Не винен він, то я злякалася!

РОМАН

Чогож, коханне? Серденько мое,
Хотіла ти покшнути Романа!?

СВІТЛЯНА

Боюся пімети божої на нас!

РОМАН

Волхва не слухай, це обман і лож!

СВІТЛЯНА

Дрожу, як Перун в небі загремить!

Що дня в молитві золоті слова

З сльозами змішані богам я шлю,

1425

Та чую, що ті мольби стеляться
Як дим зі жертв невислухані вниз!
Ой знак то, що загнівались боги!
Боюсь, як Перун в небі загремить!...

РОМАН

Не можуть гніватись на нас боги —
Що я єднаю в одно рідний край,
Що ти кохаєш сина на престол,
Аби він ніс Романів щит і меч!
Ми діло ставимо на щастя покоління —
Не можуть гніватись на нас боги!

СВІТЛЯНА

Ой видиться, суд божий пав на нас!
Мене покинув віщий дух, а ти
На мене забуваєш в цій борні!
Шукаєш раю, де його нема,
В гоні за щастем згубили свою ціль!..
Ой видиться суд божий пав на нас!...

РОМАН

Я забуваю? Хто тобі казав?
Хиба для мене що дороще є,
Як мати мого сина одиначя?!
Не вір, неправда це моє кохання,
Ви є для мене щастя, ціль і рай!

Як я прийшов на вежу й не застав
 Тебе, здавалося, запався світ,
 Звалився цілий храм в моїй душі!
 І я не знав, що дію — біг я, біг,
 Скакав по дебрах, на лісах гукав
 І полетівби був на світа край, —
 Ви є для мене щастя, ціль і рай!

СВІТЛЯНА

Якби була я коло тебе все,
 То я б у вірі не хиталася —
 А так моя самотність бе мене!
 Якби я була я коло тебе все!...

РОМАН

Ти не самотна — є з тобою син!
 А я є князь, я мушу бути скрізь,
 Де ставиться кервою і мечем
 Наш рідний край на новий шлях життя,
 Ти вір мені, не сумнівам його,
 Ти несамотна, є з тобою син!

СВІТЛЯНА

Я вірю, світе мій, Романе мій,
 Ти мені Сонце, бог моїй душі,
 Та як не бачу коло себе бога.
 Самотна я стою, боюся гніву

Богів, яких для тебе опустила!
То стережи нас білим гоголем,
Як Перун коло мене загуде —
Ти мені Сонце, бог моїй думи!

РОМАН

Я біля тебе все, мій дух у вас
Вита що день і в ніч і з ранку,
І в кожний час за гостя приймає,
Цілує вас, опікується вами...
Як любиш ти мене, то чуєш
Його все біля себе, світе мій!
Я біля тебе все, мій дух у вас,
А ти хотіла кинути мене!

1475

СВІТЛЯНА

Прости, не буде вже того ні раз!
Я вся твоя, ти мій... я вся твоя,
Що дня молила я богів за тебе:
Взлелійте мого ладу ко мені —
Щоб я не слала в темінь ревних сліз!
Що дня неслась зозулькою до тебе
І падала на золотий шолом,
Кувала щастя вам під гомін сурм!
Що дня я вітром линула до тебе,
На криплю стріли мечучи об щит,
Щоб зранений не впав ти на ковиль!

І була біля тебе все душа моя —
Я вся твоя, Романе, вся твоя!

припадає до його — він її цілує

РОМАН

Як я піду у похід, ти піклуйся
За сина нашого — се твоя ціль!
Аби він гідний був того стола,
На котрім посадить його Роман!
Аби він більший був від батька ще
І сонячні світи ніс в рідний край!
Аби він шлях до Індії відчинив,
Як батьків меч отворить Царгород!

1500

до дитини

Чи чуєш батька, сину мій Данилку:
На вічну пам'ять наших поколінь
Я викую тобі на тій вежі
Двоглавого орла, герб Візантії,
Яку Роман прийняв під омофор!
Знак, що на тім холмі вродивсь Данило
Мій син, великий князь, король і царь
Народу, що як Греки, засняє —
Великий, вольний, славний на весь світ!

СВІТЛЯНА

Дивися, він сміється!

РОМАН

Смійся, смій!

СВІТЛЯНА

Данилку, чуєш, тато коло нас!

РОМАН

Дух тата все був, є і буде біля вас,
Мої ви скарби і надії золотії,
Лиш вірте, вірте, що Роман дасть кров
І кість за вас, за рідний край і за любов!

Роман, обнявши Світляну, відходить на вежу

Заслона спадає

ДРУГА ВІДСЛОНА

Саля нарад на замку в Треполі. Довкола стін плоскорізьблені стільці. На стінах килими і мозаїки. На стіні портрет Святослава Хороброго в цілій поставі з мечем і щитом у руках. Під ним золотокованій престол Романа.

ЯВА 1

Роман стоїть в срібнім панцері без киреї на середині салі, перед ним Кияне — в чорному

РОМАН

БІЙТЕСЯ Бога, як це сталося?!

ГОЛОВА КНЯН

Як ти, наш князю, в Галич свій
Пішов, Ингвар князь виїхав кудись —
Ольговичі і Рюрик і Половці
Ударили на Київ з всіх сторін!
Взяли без труду й зруйнували все!
А що там діялося, Боже мій,
Того не спшиєш словом ні пером!

1525

РОМАН

Були Суздальці, ні?

ГОЛОВА КНЯН

Їх не було!
Тільки Кончак і Кобякович був
І всі князі! Спалили город весь,
Жінок, дітей, старих, дівчат
Без спожаління вирубали в пень!
Церкви обрабували з всіх ікон,
З посуду, з книг, з одежі, зі всього,
Що ще не встиг обрабувать Андрій
Суздальський — спліндрували все!
Остали в Київі велика туга

І смуток, сльози і великий жаль
На тебе, що лишив ти нас, Романо,
Лишив ти Київ на велике горе!

РОМАН

Не міг я бути в вас, я йшов на Дін
Через Періяслав, ой Боже мій!
То Всеволодова рука є в тім!

ГОЛОВА КИЯН

То Рюрика пiмста на Киян!

РОМАН

Та Всеволод сховавсь за плечі їх!

ГОЛОВА КИЯН

Пiмсти, Романо, нашу кров і біль!

РОМАН

О вже постигла кара Кобяка,
А всіх князів я маю тут в руках!
Ви будьте ласка, вийдіть там і ждiть
Мені як свiдки на великий суд!
Як я Роман, так присягаю Вам,
Вони не вийдуть звiдсiль без оков!
І я направлю блуд, що їх пустив —
Пiмщу ваш біль і жаль і вашу кров!

1550

ГОЛОВА КИЯН

(з глибоким поклоном)

О сядь, Романе наш, на стіл у нас,
Благаємо тебе, великий князю наш!

РОМАН

Тепер не можу, адже перше мус
Побити ^{двома} трутнів, щоб їсти мед!
Як злучу наші землі всі в одно
І двигну з попелу віків народ
Та нам отворю світ у Царгород,
Тоді я сяду в Київі як царь —
Тепер я стовб багровий серед хмар!

вони відходять у ліві двері

ЯВА 2

Роман плече — входить отрок!

РОМАН

ПОКЛИЧ Твердату!

відходить отрок

РОМАН

Святославе чув ти,
Як яструби руйнують рідний край?

Не дарем ти явивсь мені у сні
З щитом сям і мечем в руках
Тай станув надімною і рече:
„Романе, просто йди, не озпрайсь,
Ржа зависти нам їсть великий дзвін,
Ту зависть мусиш випалить мечем!
То двигнеш силу, що лежить на дні
І з хаосу збудуєш космос наш!“
Нераз шибнула думка: захопить
Ціле гніздо князів-шулік під меч!
Так щож?! в братоубивстві два кінці:
Осягнеш — ти святий Володимир!
Впадеш в борні — ти клятий Святополк!..
Тепер або ніколи!... маю їх усіх! —
Одним замахом треба їх змести
До щаду, хоч би так, як Св'ятополк!..
А то наш край до решти пронаде!
В нас була сила — та князі її попи
Звергли її, у морі затопили!
На місце діл — молитва із печер,
На місце слави — візантійська лож,
На місце жару — попеління душ! —
З живих ми стали кістяки в гною!
І як творити нам великий храм?
Як встоять проти заходу її Москви?!
І як нам здержать орди Азії,
Коли ми всі розсипані на пиль!?
Так ні! я мушу стерти ту гниль,

1575

І двигнуть силу, що у нас була!
Будь я проклятий, якби я упав,
Як не сповню, що я сповнити мав —
То яструб вирве серце у ворла!
Не діждете — слаю ваш трухлий світ вогнем,
Збудую з люду космос кровю і мечем!

вбігає Твердята

ТВЕРДЯТА

Чого мене покликав любий князь!?

1600

РОМАН

Твердято, бути в поготові нам!
Дванайцять пут залізних приготуй —
З отроками у повній зброї жди
Поблизу замку, можу дати знак!

ТВЕРДЯТА

Хто сміє підійматься проти Вас?!

РОМАН

Збери добірних, решту вкаже час!

виходить з Твердятою наліво

ЯВА 3

З правих дверей виходить Рюрик (в зеленім), Всеволод Чермний (в жовтім), Володимир (в синім строю), за ними Ольговичі, Ігоревичі та інші князі

ЧЕРМНИЙ

Він спить?

РЮРИК

Ще спить Роман, наш самодержець,

Що розділив нам землі тай заснув!

Бач царь, великий князь та ще й король!

ВОЛОДИМИР

Чому король?

ЧЕРМНИЙ

Який король?!

РЮРИК

Король

Усеї Руси з папської руки!

Невже не бачили послів від папи?

ЧЕРМНИЙ

Ти з ними говорив?

РЮРИК

А вжеж що так,
Несуть від папи до його корону!

ВОЛОДИМИР

Направду?

РЮРИК

Хто не вірить, поспитай!

ЧЕРМНИЙ

За щож від папи дар такий йому?

РЮРИК

Хиба не знаєте? за унію,
За зміну віри православної
Батьків на католицький бісів ад!

ЧЕРМНИЙ

Невже він міг робити це без нас?
Невже він віру папі запродав?!

РЮРИК

Та хто не має віри нїякої,
Тому все одно: напа чи Христос!

ВОЛОДИМИР

Велике буйство ми йому дали!

РЮРИК

Ніхто із нас, як галицькі князі,
Що голови склонили під мечі,
Бо внуки Осьмомисла з Галича
Не гідні Галича, вонзили меч!

1625

ВОЛОДИМИР

Не видреш з горла вовку барана!

РЮРИК

Позвольте слово погострити ум
Мужеством серця, коли ласка, всім!

ЧЕРМНИЙ

Займайте слово!

РЮРИК

Нас зібрав Роман

З'єднати нас для єдності землі,
Бо він, бач, голова усіх земель!
І вийшло що? Чи слушно поділив,
Як хто терпів за землю руську?
Всіх нас лишив про око на землі,
Але над всіми свій підніс кулак
І крила розпостер над всею Русью,
Як самодержець, як німецький царь!
Бо він бач голова усіх земель...
Чи рівні ми йому, як досі ми були,
Чи стали воєводами його?
Роман затрубить — напружайте слух!
Роман покличе — уставайте всі!
Роман йде в бій — всі проливайте кров,
Щоби великий був один — Роман,
Бо він бач голова усіх земель!
А щож то він? Ми не рівня йому?
Чи кождий з нас не своя голова?!
Мужаймося самі, де треба нам!

1650

ЧЕРМНИЙ

Кому він голова?

РЮРИК

Так він себе вважає!

ЧЕРМНИЙ

То ти нам голова!

РЮРИК

Чим гірший його ти?

Чи ти не голова великого коліна,
Князя на Кіїві не син?!

ЧЕРМНИЙ

А ти бо що?

Або наш Всеволод, якого тут нема!

РЮРИК

Або наш Всеволод, якого тут нема!

Він може Волгу розкropить веслами,

І вичерпав шоломом цїлий Дон!

То він нам голова усіх князїв,

Він нам великий князь, а не Роман!

ІГОРЕВИЧИ

Він нам великий князь, а не Роман!

РЮРИК

А як Роман на Всеволода бє:

Нам Всеволод не брат, а ворог нам,

Москва нам ворог — захід то наш друг —

І в думці тїй вєсти він хоче Русь!..

Не даймося витягнути у той впр!

Держімся Всеволода — то наш батько,
Що всіх єднає й силу нам дає!

ЧЕРМНИЙ

А ти нам що? не батько?!

РЮРИК

Батько був,
Хто в Київі княжив, тепер мій зять,
Мій зяченько Роман престол засів
З „колдунею“, а Рюрик вже злетів
З батьківського престола золотого!

ВОЛОДИМИР

Ми двигнемо тебе! ти будь великий
Князь нам!

1675

РЮРИК

Хай буде Чермний Всеволод!
Хпба не гідний він?

ЧЕРМНИЙ

Ольгович я,
Проклятого коліна! Ха!-ха!-ха!

РЮРИК

Подаймо собі руки, і звалім
Його, звалім, обстоїм нашу честь!

КНЯЗІ

Звалім його, обстоїм нашу честь!
Обстоїмо!

ЧЕРМНИЙ

Розбив її Роман,
Схопив нам Русь на смертну кровать!

РЮРИК

Він хоче нас усіх князів схопити
На ту кровать, на суд нас привести!

ЧЕРМНИЙ

Звалить князів, пропала уся Русь!

РЮРИК

Що йому Русь, найвища ціль — я сам!

ВОЛОДИМИР

Нема ні Руси ні князів, лиш я!

ОЛЬГОВИЧІ

Ми пропадем, пропав весь руський світ!

РЮРИК

Чому пропав, ми діло так робім,
Як радив Всеволод, наш батько, нам!
Я вже зробив, донька моя вже тут!
Всі виходи обставлено як слід —
Мій Славно Борисович жде на знак!
А ви лиш руку приложіть усі!
Приложите!? Хиба, князі, не має
У вас мечів!

виймає меч

КНЯЗІ

Приложимо усі!

виймають мечі

РЮРИК

Ми зловимо його в свої кліщі,
Як він зловив нас в Кіїві тоді!
Тепер, або ніколи! Предложім
Йому умови, змусимо його!

схиляє меч

ЧЕРМНИЙ

Нехай при нас приймає тих послів
Від папи — вчуєм, що він загадав!

КНЯЗІ

Нехай при нас приймає тих послів!

РЮРИК

Це буде приключка зловить його!
Або поклоняться князям Роман,
Або у путах згине наш тиран!

вкладають мечі до піхов

ЯВА 4

входить Роман як в першій дії в панцері в пурпуровій киреї зі щитом і мечем Святослава з вінцем на голові

РЮРИК

РОМАНЕ, щож прослався вже гаразд
По тім поході від Дністра по Дон!?

РОМАН

А вжеж, а ви як? припочили всі?

КНЯЗІ

Ми так, спочили всі!

ЧЕРМНИЙ

Романе, що ж?

Чому ж ти в зброї? адже йдемо на пир!

Хіба ти хочеш ще приймать послів?

РОМАН

Яких послів?!

ЧЕРМНИЙ

Від папи римського!

РОМАН

Хай ждуть для себе слухного часу!

РЮРИК

Не краще їх приймати, як ми всі

При яєному умі?

РОМАН

Та правда, хай!

п.еще — обігає отрок

Послів позви!

ОТРОК

Вони вже давно ждуть!

ЧЕРМНИЙ

Зловився у тенети лев!

РЮРИК

Мовчи!

РОМАН

Так гідно всі займіть місця в округ,
Хай видять, що ми разом один дух!

Князі засідають. Роман на середині на підвищенім столі. Праворуч Рюрик, коло його Всеволод Чермний, і Ольговичі, ліворуч Володимир з Ігоревичами та інші князі

ЯВА 5

*Входять послы від папи в чорному з Лезатом у фію-
летах на чолі з короною*

ЛЕГАТ

ПРИВІТ великому князеві Київському,
Цареві всіх українських земель,
Романові від найсвятішого

Отця Інокентія Третього,
Володаря престолів і князів!

1725

РОМАН

Спасибі, що вас принесло до нас?

ЛЕГАТ

Велика слава гомонить про Вас,
Великий князю, дзвоном на весь світ!
Так ви з'єднали в одно всіх князів,
Прогнали з моря всіх поган за Дон
І стали самодержцем всеї Русі!
Однак на заході, не знаючи життя,
Ви увійшли з посольством в Ерфурті
В союз зі самозванчим цісарем,
Що проти папи підіймає бунт!
Либонь не звісно Вам, що наш отець
Святіший сам трясє Європою
Від Альбіону аж по Царгород!
А цісарь проти папи, мов тій місяць
Проти сонця! цісар — наш вязаль!
Святий престол — це одно сяєво,
З якого всі монархи заходу,
Мов місяці від сонця, блиск беруть!..

РОМАН

Мені це звісно, лиш те сяєво,

Як той вогонь, що пожирає все,
Де зближиться, щоб накормитися!
Ач панські варвари лютіщі від поган.
Руїнами встелили Царгород!
До нас утік цар Олексій Комнен,
Волосся встає дубом, що та дича
Робила там з культурою століть!
Погасло сонце сходу в Царгороді
І стала тьма! — то й наш великий біль
Зєднав нас з цісарем на одну ціль!

1750

*серед князів здивовання — Рюрик дає знак пальцем
на устах мовчати*

ЛЄГАТ

Руїна malum necessarium!*)
Найвища ціль: створити божий лад,
Як одно стадо — пастир будь один!
Для Вас це краще, центр старий упав,
Ваш Київ стане центром на весь схід!
Як Київ руку Римуви подасть
І врата адові не одоліють нас!
Тому святіщій шле Вам з наших рук
Корону королівську, що підносим Вам
Як символ унії розеднаних церков!
З тої корони від царя царів

---

*) malum necessarium! — потрібне лихо

На вас спливає титул короля —
Vivat Romanus! vivat Romanus!
Vivat unitorum Ruthenorum rex! *)

*Легат підносить йому золоту самоцвітну корону —
князі в напруженню дивлять ся в Романа*

РОМАН

У папи вашого є безліч тих корон,
Та сього в папи вашого немає,

виймає меч Святослава

Що маю я в насліддю по батьках!
Поки цей меч у мене, ним здобуду
Собі корону, як захочу я!
Та віри і союзу не зламаю
Задля корони вашої ніколи,
Бо ви — один, Роман — то другий світ!

1775

серед князів повна констернація

ЛЕГАТ

Розважте, князю, що сказали Ви!
Найбільший дуб, не встоїть проти нас,
Ми знайдемо сокиру і пилу!

---

*) Нехай живе Роман, нехай живе Роман, нехай живе король
зеднаних Українців!

Вазаль нам Польща, зависна на Вас,
Вазаль нам Угри, дай їм зазив лиш
По Галич руку витягнуть як стій!

РОМАН

Мечем їм руку обітну, як втяв!
А як ще Польщу збурите на нас,
Пущу й сей край весь з димом і вогнем,
А перебуюсь на цісаря на вас,
Коли не піду сам на Царгород!
Іду на вас! — я просто вам кажу
За кров і жаль Візантії помстить!

ЛЕГАТ

Короткий шал, каяття довгий стон!

РОМАН

Як знав, що чиниш, ти собі закон!

ЛЕГАТ

Своєї долі кожен сам творець!

РОМАН

Ми не залізо, ви нам не клевець!

ЛЕГАТ

Бог з' вами!

РОМАН

З Богом відсплаєм вас!

Легат з послами відходять з короною

ЧЕРМНИЙ

Щож ми?

РЮРИК

Не знаю, лис він, нас перехитрив

РОМАН

Що кажеш?!

РЮРИК

Ніхто нас не питав,
Нічого доброго від заходу не ждем!

РОМАН

Ціню я захід за буйне життя,
Що виростає з хисту всіх станів, —
Там Рим сповив саваном їхній світ!
А ви, мовчки, чогож ви мовчите?

1800

ВОЛОДИМІР

Та ми надіялись, що вибереш не те!

ЯВА 6

вбігає отрок

ЩО там?

ОТРОК

Вершник з Волиня!

РОМАН

Клич сюди!

отрок вбігає, входить Світозор у спорошенім панцері

З Волиня ти, чи з Холму тут верхом!?

СВІТОЗОР

Та з Холму, тільки, князю, вибачте,
Я можу тільки Вам сказати все!

РОМАН

Князі і я — тепер одно рамя, -

Що доторкається моїх земель —
Хай чують явно всі!

СВІТОЗОР

А княжої сем'ї?

РОМАН

Сем'ї, сем'ї?! — що сталося, кажи!

СВІТОЗОР

Не з нашої вини!

РОМАН

Ну щож таке?

СВІТОЗОР

Князі литовські впали до землі,
Спалили край Берестя кілька сіл!

РОМАН

Лишень не Холм!

СВІТОЗОР

Як раз пішли під Холм,
На Білявці!

РОМАН

А башту зайняли?

СВІТОЗОР

Коли сказати правду, Вам печаль!

РОМАН

Що сталося, погібли, чи живуть!?

СВІТОЗОР

Та не погібли, але смерти гірш!

РОМАН

Кажи, бодай тобі язик усох!

СВІТОЗОР

Коли скажу, князь прокляне мене!

РОМАН

Кажи, бо вбю, я не дітвак тобі!

СВІТОЗОР

Порвали, князю, з нею їх обох!

РОМАН

Кого обох?

СВІТОЗОР

Обох синів твоїх!

РОМАН

поблід і розглядається по всіх

Хто смів, позволив, приказав?

1825

Ляхи, Москва, кажіть!

СВІТОЗОР

Провідав я

Від служниці, що волхв її казав!

РОМАН

Хто їх наслав?

СВІТОЗОР

Один з своїх князів!

Так з нами в Києві був Наримунд!

РОМАН

Який це Наримунд?

СВІТОЗОР

Литовський князь!

РОМАН

То в Києві той заговор повстав!..
А деж вони?!

СВІТОЗОР

Бог знає, з ними волхв:
Мав дати вість із Литви та не дав!

РОМАН

^{Твердати}
Йди до ~~Виняти~~! — хай як стій позве
На коні в похід трубами війська!

Світозор виходить

ЯВА 7

РОМАН

ТЕПЕР питаю вас: чия рука?
Хто зважився на мої діти, встань!

князі мовчать

Ви мовчите?! хто мав чоло на чин,
Май він чоло признатись до його!

князі мовчать

Ви мовчите?! Взиваю вас ще раз,
Хто Литву натровив на моїх?!

ОЛЬГА

*вибігає з правих дверей в кирей краски старого золота
в князівським діядемі*

Я!

Ось моя пімста! Мною погордив ти,
Як я тобі припала до колін!
Я твої діти була б стерегла
Як ока в голові — а ти зтоптав
Мене як червяка і з'обидив!
Тепер їх Литва викоха собі
На дикарів, рабів своїх князів
Та на грабіжників твоїх земель!

РОМАН

І як ти сміла?!

ОЛЬГА

Так посміла я,
Щоби ти знав, що зоряна твоя,

1850

Якій негідна я роззуть обуви —
Не лиш обуву буде роззувати,
А як любаска дасть вигоду всім!
Князь Литви любить тіло молоде —
Вона заслужить ласку діточкам,
Наложницею князя дикарів
Щасливша буде при його богах —
Як коло тебе! ха! ха! ха! ха! ха!

РОМАН

Ти брешеш, я тебе у кандали!

РЮРИК

встає і виймає меч

А вон! яке тобі до неї право!?
Не дам тобі знущатись на донці,
Досить знущання протерпіли ми!

до князів

І я й вона і всі! Неправда, всі!?

КНЯЗІ

Ми всі! ми всі! ми всі!

РЮРИК

Ми не дамо

Знущатися над племям всіх князів,
Ми не бояре!

КНЯЗІ

виймають мечі

Так не бояре ми!

РЮРИК

Ми княжого коліна Володимира
Тут ставимо умови від нас всіх!

КНЯЗІ

Від всіх, від всіх!

РЮРИК

Приймаєшся, чи ні?

РОМАН

Прошу, умови!?

РЮРИК

Умова перша:

Ти мусиш повернути жінку в дім
І дати їй виховувати сина...

РОМАН

Чи на такого, як ви всі, гнпльці!?

РЮРИК

Ми не дамо в поганстві виводить,
Із норовами дикаря з верхів!

1875

КНЯЗІ

Ми не дамо!

РОМАН

А Литві віддали!

РЮРИК

Вона їх має в Київ одвести!

РОМАН

Так ти був в змові з Литвою про те?!

РЮРИК

Чи був, чи ні, пусте! Друга умова:
Ти віддаси нам київський престіл
Великокняжий! Старші є, як ти!

РОМАН

Тобі це, чи Москві?

РЮРИК

А як мені?!

Хиба й Москва нам ворог, а не брат?

Кажу це в імя всіх!

КНЯЗИ

Так! в імя всіх!

РЮРИК

А третє: ти не смій втягати Рґсь

В союз зі заходом, ми не будемо

Для тебе проливати крові, знай!

КНЯЗИ

Не будемо! Не будемо! Не будемо!

РЮРИК

Приймаєшся, чи ні? Кажи!

КНЯЗИ

Кажи!

РОМАН

Ще поки я вам відповім на се,
Ти відповідж мені, як ти посмів
Наважитись післати ворогів
На рідний край і на моїх дітей!?

РЮРИК

Це моя справа! Явно тут кажи,
Приймаєшся, чи ні, тих всіх умов,
Приймаєшся, чи ні?

ЧЕРМНИЙ

Приймаєшся,
Чи ні?!

КНЯЗІ

Приймаєшся, чи ні, кажи!

РОМАН

виймає меч

Мовчати! З вас ніхто не сміє тут
Мене примушувати жити з тою,
Що двічі заговор робила життя
Моє й моїх дітей! Це ваш закон,
А мій закон:

1900

ОЛЬГА

Перелюб твій закон!

РЮРИК

до Ольги

Ти стій, мовчи!

РОМАН

Ненавджу її

За ту маленьку душу, що є в вас!

ВОЛОДИМИР

Твоя велика кривдою стоїть!

Віддай нам Галич!

ЧЕРМНИЙ

Папі він віддасть!

РЮРИК

А нам прийдеться лить за його кров!

РОМАН

Ще поки в мене меч, не треба вас!

РЮРИК

Зі заходом не хочем баротьби!
Ми під Москви покровом прожипвем,
Не будем класти за твое голов!

КНЯЗІ

Не будемо! Не будемо! Не будемо!
Віддай нам Галич, Київ нам віддай!

РОМАН

Мовчіть, карли, вам пахне все Суздаль,
Кубло інтриг і азіацьких душ!
Ваші батьки були орли й льви,
А ви? — що ви? кроти і їжаки!
Тепер я вас тут приведу на суд,
Кажіть, хто з вас знов Київ зруйнував?

РЮРИК

Хто зруйнував? То клевета на нас!

РОМАН

То клевета! Я приведу видців!

сідхиляє двері

ЯВА 8

входять Кияне

ХОДІТЬ сюди!

РЮРИК

до Киян

Як ви посміли тут?!

РОМАН

Хто руйнував нам Київ з тих князів?

Ну, сміло мовте, я стою за вас!

1925

ГОЛОВА КИЯН

Сей Рюрик перший!

РЮРИК

Ви мовчіть, раби!

ГОЛОВА КИЯН

Цей Чермний Всеволод!

ЧЕРМНИЙ

Мовчи, бо вбю!

РОМАН

Не рвись, бо я в руках тримаю меч!

КИЯНЕ

Ольговичі — та всі! усі! усі!

ОЛЬГОВИЧІ

Мовчіть, не бачили ви нас, мовчіть!

РОМАН

Померші не мовчать, з усіх церков
З усіх углів, зі всіх теремів вас
Гонити-муть ті тіни вбиваних
Дітей, жінок, старців, а їхня кров
Розлита з каменя кричить на вас:
Оце є Каїни, гниль Русь-України,
Що нашу кров запродують Москві!

князі мовчать понурені — до Киян

Вони жадають Кієва від мене!

КИЯНЕ

Ой Романе наш, ти їм Кієв даш!
Не дай же нас на поталу, князю наш!

РОМАН

Хиба шмат грязі я, а не Роман!
Зітру з лиця землі отсих карлів —
Що вміють тільки пліути завистю
На все, що хоче бути більше їх! —
Валпти — всі з'єднуються усе,
А ставити — нема нікого з них,
Бо кожен з них є своя голова! —
Сю їдь руїни вщіплюють в народ
І космос наш у хаос завели!
До чого довели? чим Клів став?
А чим він бути міг тепер, тепер
Як згасло сонце в Царгороді?!

1950

ЧЕРМНИЙ

Досить балачки!

РЮРИК

Ти приймаєшся,
Чи ні, умов поставлених!?

РОМАН

вигягає меч

На меч!

Рюрик свище -- Роман трубить. Вбігає Славно Борисич з воїнами з прасих дверей

РЮРИК

Берися, Славно! Геть відсіль собак!
За двері зраду!

показує на Киян

РОМАН

до Славна Борисовича

Не торкни, бо згинеш!

РЮРИК

Ловіть його!

Славно приступає до Романа

РОМАН

Ти до Романа боярине!

одним ударом повалює його

РЮРИК

Ловіть його, в'яжіть!

РОМАН

Кого в'язати?!

Хто, вої, вас водив на снігій Дон?

Хто гнав Половців з нашої землі?

Хто з вами їв і спав і рани мив?
Хто з вами був як брат? Князі, чи я?
Бояре ті, чи я? — як любите Романа,
Кідайте тут мечі, взиваю вас,
Взиває в імя слави ваш Роман!

всі воїни кидають мечі

РЮРИК

Раби, падлюки, зрадники, собаки!
Князі, хиба немає в вас мечів?!

РОМАН

Не важтесь ні на крок, бо вбю!

мовчанка — хитання

*Під вікнами чути брязкіт мечів — Роман підходить
до вікна як орел, піднявши в гору щит і меч*

ЯВА 9

Твердят
впадає правими дверми ~~Вината~~ з воїнами — Ігоре-
вичі висувають у праві двері

РОМАН

ТАМ що таке?

ТВЕРДЯГА
ВИШАТА

Ми виперли їх з брам!
Тут лист до тебе, князю, дав вершник!

передає Романови лист

РОМАН

Зв'язати їх! счинили заговор на мене
І на моїх дітей!

РЮРИК

Романе, то не я —
Це Всеволод той заговор уклав!

РОМАН

Ти відведеш їх всіх у монастир
В оковах під сторожею всю мить!
Пострижеш їх в черці під вічний ключ!

1975

Твердяга
Роман читає лист — ~~Вишата~~ *в'язе їх,*
Ольговичі висуваються у праві двері

РЮРИК

За винного одного пропадем усі!
Бодай ти не діждав завтрього дня!

ОЛЬГА

Бодай не вздрів ти бачити дітей!

Роман падає на крісло і закриває обличчя руками

ГОЛОВА КИЯН

А деж Ольговичі та Ігоровичі?!

ОДИН З КИЯН

Втекли, тікають, бачте, на Дніпро!

РЮРИК

Дай Боже їм, вони мене помстять!

ГОЛОВА КИЯН

Романе, та втекли усі князі,
Добігли до Дніпра, тікають геть!

ОДИН З КИЯН

На човни сіли і тікають всі!

РОМАН

Княне, йдіть сюди, всі звідси геть!

всі відходять, Рюрика і Ольгу відводять під сторожкою

ЯВА 10

ГОЛОВА КИЯН

РОМАНЕ, князю, всі князі втекли!

РОМАН

Скажи мені, який той Наримунд!
Хто бачив з вас?! він гарний? молодий!?

ГОЛОВА КИЯН

Він молодий, він був у нас в той час...

РОМАН

А гарний!

ГОЛОВА КИЯН

Красень, хоч куди,
Лишень дикун і ласяї на жінки!
Побачив гарну дівчину у нас,
Впав у світлицю, де вона втекла,
І в білий день знасилував її!

РОМАН

Прокляття! геть мені з очей!

зривається — Киляне прибиті відходять

ЯВА 11

РОМАН

сам

ЗНАСИЛУВАВ, зганьбив і понижив!
А потім вже як лозу перегнув
І перемовив!.. Жінка — як лоза!
А може справді віддалась сама,
А я на неї всі надії клав!..
Проклята Ольга, Литва і Москва,
А тричі будь проклята ти, як ти
Ізрадила мене з тим дикарем!
Піду, спалю і знищу пеклом все —
Хай пекло пекло прожене з грудей!
Ой волхве, волхве, правду ти казав:
Як зрадила богів, так зрадить і тебе!..
Ублю її, убю, спалю її й себе!

вбігає Світозор

СВІТОЗОР

Романе, за Дніпро втекли князі,
Сідай на коні, ми догоним їх,
Готові всі, на конях вже стоять!..

РОМАН

Е чорт бери князів і цілий світ!..

СВІТОЗОР

Романе, що тобі?

РОМАН

показує йому лист

Читай той лист!

Світляна, брате, зрадила мене!

Світляна віддалась йому сама!..

Романа замінила дикарем!

Ой чув я, чув, що лихо коїться!..

Не дурно снівся нині мені сон,

Що яструб вирвав серце у ворла!

Кипить у моїх грудях океан —

Горить там пекло, пекло для усіх!

Хай пропаду я — та я не Роман,

Коли я дам топтати свою честь!

СВІТОЗОР

Хто пише? Може то неправда се!

РОМАН

Марія пише, прочитай усе!

2025

дає йому лист

Світляна, віддалась йому сама,

Як він завів її у храм богів!..

СВІТОЗОР

вибухаючи

Не вір Марії, Ляшці — це оса,
Шершень, гадюка, смертна коса!

РОМАН

болючо з роспукою

Все одно, як це сталося! — та ганьба,
Ганьба на мене впала й на дітей!
То я підняв її на педесталь
Найвищу матері дітей Романа...
А що вона? — нагнулась як лоза
І перший ліпший князь її зайняв!
Го го! чого дожив це ти, Романе?!..
Труби! труби, я змію в крові свою честь,
На Литву! гей, на Литву нести жар і месть!

*Роман вибігає, за ним Світозор. Чути голос труб,
Кияне виходять з лівих дверей і дивляться до вікон*

ХОР КНЯН

Строфа

Ой печаль нам, печаль! обманув нас Роман!

Знов ладу не завів і на захід звернув —
Тай забув рідний край, що кровавить від ран!
Який біль, який жаль твоє серце стиснув?

Ой Романе, Романе, Романе!...

Антистрофа

Який біль твого духа сповів у туман?
Пропадем, як судно без щоглів і вітрил!
Хто забув рідний край, той загубить талан,
Як орел, що з вершин упадає без крил!

Ой, Романе, Романе, Романе!...

Заслона спадає

ЧЕТВЕРТА ДІЯ

Святиня Перкунаса на Литві. Стовби, різьби, вітарі. На середині статуя Перкунаса. Перед ним горить вічний вогонь. Червоне світло знадвору освічує святиню. На кругосвіті ліс в червонім небі.

Місяць сходить

ЯВА 1

жриці бога Перкунаса в білих киреях дивляться у палаючий вогонь знадвору

ПЕРША ЖРИЦЯ

ГЛЯДІТЬ на місяць, як він в крові сходить!
Ой горе нам! Надходить щось страшне!

2050

ДРУГАЯ ЖРИЦЯ

Великий стіс в честь Перкунаса мами,
Перкунателе, кидає той блиск!

ТРЕТЯ ЖРИЦЯ

Її палата як яйце ясніще
Від тисяч сонць — горить так у воді!

ЧЕТВЕРТА ЖРИЦЯ

Сини старого князя певно прийдуть
Складати жертву на той ясний стіс!

ПЯТА ЖРИЦЯ

Подякують за похід на Забужжя
І за красуню бранку, що взяли!

ШЕСТА ЖРИЦЯ

Всі люде кажуть, що краси такої
Не бачили, як довго прожили!

ПЕРША ЖРИЦЯ

А я кажу вам, йде за нею горе,
Встав з гробу місяць і пливе як труп!

СЕМА ЖРИЦЯ

при вході до святині

До нас іде хтось!.. Гляньте, та красуня!..
Що сталося її? бліда як тінь!..

жриці збігаються

ПЕРША ЖРИЦЯ

О! як вона мов хвіється на вітрі...

Як зоря красна, а сумна як смерть!

*входить Світляна в білій шаті з вишиваною лисвою
у низу. В руках держить призбирані безладно розма-
рин, руту і тройзілля*

СВІТЛЯНА

божесвільним голосом

Позвольте жертву положить богам!

СЕМА ЖРИЦЯ

Мир всім, хто жертву з серця їм підніс!

СВІТЛЯНА

О горе, горе! як була як ви —

Дівцею як жриця в Перуна,

Аж поки не побачила його!

Та він поїхав — діти відняли

І я остала мучена гріхом!..

За мною Лютиці і Драчиці

Женуть, куди ні звернуся, у слід!

А тут спокій, божественний спокій!

2075

ДРУГА ЖРИЦЯ

Склонись ось там до Перкунаса стіп
Та раменами обійми його —
Він охоронить сам тебе від мар!

СВІТЛЯНА

*припадає до статуї Перекунаса, з рук її розсипають-
ся квіти на землю*

Ой Перуне, мій Перуне, прости,
Що я для него зрадила тебе!

ПЕРША ЖРИЦЯ

Ой горе нам! надходить щось страшне!

мовчанка

ЯВА 2

перед входом до святині чути хриплі дивні голоси

ПЕРША ДРАЧИЦЯ

ПУСТІТЬ, пустіть, тут видно її слід!

ПЕРША ЛЮТИЦЯ

Ми гонимо з нею, вітримо
Як пси сліди зраненої серни!

ДРУГА ДРАЧИЦЯ

Сповняємо святій завіт Судьби!

СВІТЛЯНА

Ой чуєте ті голоси страшні!?

ПЕРША ЖРИЦЯ

Ставайте в двері, не пускайте їх!

ПЕРША ДРАЧИЦЯ

Ось Прамжімас*) взиває вас: пустіть,
Його бо суду не минути вам!

ДРУГА ЖРИЦЯ

Щож зробимо, прокляття буде нам?!

три Драчиці і три Лютиці вриваються в середину. Драчиці з рудим найженим волоссям в брудносірих киреях — Лютиці з сивавим покудовченим волоссям у брудночервоних киреях (як застигла кров) — всі їх лиця покорчені глибокими морщинами, очі горять лютим гнівом. За ними входить Судиця в чорній киреї, з кам'яним лицем закритим чорною густою газою, на якій видно великий білий знак ✘ свастики, знак вічності

---

*) Прамжімас — конечність всього, що було, є й буде, найвищий бог.

ПЕРША ДРАЧИЦЯ

А ось вона пиперлась до колін
Перунових, благаючи прощення,
Та він загніваний зсилає нас!
Згубила у роспусті свій вінець!

одна за другою кидають скоро словами як камінням

ПЕРША ЛЮТИЦА

За те ми висем кров з її краси!

ДРУГА ЛЮТИЦА

Так висем кров, що лишиться лиш тїнь!

ПЕРША ДРАЧИЦЯ

Так наша месть живцем лупає грїх!

ДРУГА ДРАЧИЦЯ

Найбільший грїх, хто зраджує богів!

ТРЕТЯ ДРАЧИЦЯ

Обїт в перелюб, жрице, не мїнай!

2100

ПЕРША ДРАЧИЦЯ

Обида над обидою богам:
За бога взяти любаса собі!

ТРЕТЯ ЛЮТИЩА

За се прощення він не дасть, не дасть!

СВІТЛЯНА

Невпинна я! любов перемогла,
Я хтіла нам зродити генія,
Щоби з'єднав розбитий рідний край,
Бо там навала йде! Навала йде!

ТРЕТЯ ДРАЧИЦЯ

А генія Литовці поняли!

ДРУГА ЛЮТИЩА

А може вбили вже!

ТРЕТЯ ЛЮТИЩА

Убили вже!

ВСІ ЛЮТИЩІ І ДРАЧИЦІ

Го го! убили вже його! Го го!

СВІТЛЯНА

Убили вже! О мій Данилку, мій,
Васильку мій, за що вам смерть?!

ПЕРША ДРАЧИЦЯ

А може ні, їм геній пригодиться!

ДРУГА ДРАЧИЦЯ

Він завоює Литві батьків стіл!

ТРЕТЯ ДРАЧИЦЯ

Дітя гріху Романа — мста і срам!

ПЕРША ДРАЧИЦЯ

Романа син зруйнує його храм!

СВІТЛЯНА

Ой Перуне, помилуй, Перуне!

*дивиться в Перунове лице — та з острахом бачить
закрите лице Судиці зі свастикою на обличчю —
з переляком закриває обличчя*

ПЕРША ЖРИЦЯ

Ой горе нам! тут буде щось страшне!

ХОР ДРАЧИЦЬ

Де ти, жрице, вінок загубила?

ХОР ЛЮТИЩ

Під листочком лопуха!

ХОР ДРАЧИЦЬ

Що на жертву богу підносила?

ХОР ЛЮТИЩ

Байстрюка свого гріха!

ХОР ДРАЧИЦЬ

А вернув який бог твій віночок?

ХОР ЛЮТИЩ

Чепуха!

ХОР ДРАЧИЦЬ І ЛЮТИЩ

Потеряла срібний голосочок!

Ха-ха-ха!

2125

*вони беруться навперемін за руки і ходять довкола
Світляни хороводом, співаючи*

ХОР ДРАЧИЦЬ І ЛЮТИЩ

Строфа

Гей вколо грішниці йдім у танець,

З гадин їй зробимо шлюбний вінець!
З темного жаху, з лютого страху,
З дуру труйзілля до божевілья
Тягнем сумління в танець!..
Кров з її серденька смокчем гадюками,
На душу грішниці крачемо круками: -
Кров! кров! кров! вбий тебе грець!
Ха-ха-ха! Ха-ха-ха!

ПЕРША ЖРИЦЯ

Чого регочете і крачете, галки?!
Вона тремтить, як осиковий лист!

ПЕРША ДРАЧИЦЯ

Сей чин нам поручив прабог Судьба,
Хто кровю рідних руки спокаляв —
Того ми гоним аж до смерти вслід!
А хто обиду наносив богам,
Того й до смерти не кидати нам!

ХОР ЛЮТИЩ І ДРАЧИЦЬ

Антистрофа

На душу грішниці крачемо круками:
Кров! кров! кров! вбий тебе грець!
З гріха до злочину тягнем гадюками,
Рвем у пекельний танець!..

Де вона стане, куди погляне,
Над кождим домом гріх грає громом —
Поки Суд божий у шлюбний вінець
Громом не вдарить і буде кінець!
Га-га-га! Га-га-га!

2150

СЕМА ЖРИЦЯ

Чого регочете і вєте, п'явки!?
Вона ціла дροжить, бліда як смерть!

ПЕРША ЛЮТИЦА

Чия той поручив нам прабог Судьба,
Чие сумління оплямує гріх,
Того ми мучим і гонимо вслід!
З гріха у злочин увігнати наш труд —
Аж поки Судця скаже свій суд!

ХОР ВСІХ ДРАЧИЦЬ І ЛЮТИЦЬ

Га гей! я гей! га я гей!
За гріх страшний наш дикий сміх!
І глум і жах і ляк і страх
Злочинця вдар як божий суд:
Га гей! я гей! га я гей! Бий, гоме бий!

жриці з острахом розбігаються, надуть перед вітарами коло стін святині

СУДИЦЯ

сталевим голосом

Що присуджено там, те сповниться тут!

ВСІ ДРАЧИЦІ І ЛЮТИЦІ

Ха-ха-ха! Ха-ха-ха! Ха-ха-ха!

ЯВА. 3

обігає Волхв — вони розступаються

ВОЛХВ

ЧОГО ж ти тут, Світляно, утекла!?

СВІТЛЯНА

Не чуєш їх, як крачуть ті галки?!

ВОЛХВ

Тобі тут знов привижується щось!

СВІТЛЯНА

Не бачиш, очі їх горять вогнем,
Волосся їх — вужі, а сик — гадюк!

ВОЛХВ

Отямся, що тобі? Нема нікого,
Так пропадеш, а маєш кому жить!
Ти мати дітям, встань, ходи на двір!

СВІТЛЯНА

А деж ті діти? ще живі, скажи!
Живі? скажи!

ВОЛХВ

А ти ж думала як?

СВІТЛЯНА

Живі, живі?

ВОЛХВ

Живі, на тебе ждуть!

2175

СВІТЛЯНА

Мої вірлята любі ще живуть!

Світляна встает

ПЕРША ЖРИЦЯ

відступає до неї

Втихомирися! серце успокій!

СВІТЛЯНА

А деж вони?

ВОЛХВ

В затишку, не журись!

ДРУГА ЖРИЦЯ

Розважимо тебе, ходи до нас!

СЕМА ЖРИЦЯ

Ходи із нами в радісний танець
На славу Перекунаса і богів!

ЧЕТВЕРТА ЖРИЦЯ

Ходи! ходи! Як ти є жриця їх —
То ти ходила той святій танок
На честь богів!

СВІТЛЯНА

То добре, йдїть в танок!
Я затанцюю, як танцює жаль!
Бо вже чую за собою — смерть!

ВОЛХВ

Ой місяць встав червоний як опир!

Ходи, бо тут надходить щось страшне!

СВІТЛЯНА

Не можу, мушу сповідати гріх,
Щоби душа моя була як сніг!

ЯВА 4

Сім жриць Перкунаса беруться за руки. Світляна падає на коліна перед Перуном з глибоким поклоном.

Жриці ходять довкола неї хороводом і співають

ХОР ЖРИЦЬ ПЕРКУНАСА

Строфа

КОЛО жертвенника несем свій поклін,
Стелимо ладаном богам до колін
Благальні моління: Не дай нам терпіння
В душі сном кохання, що гріх безталання
До зради веде — на проклін!
Коло жертвенника веться жалібними
Перлами чистими, тонами срібними
В співі наш душ діамантовий дзвін!

Світляна встає і підіймає руки до танцю. Всі розступаються і стають в чотирокутник. Шість жриць у білому стають по три з обох сторін Перкунаса,

як білі коломни. Ліворуч стають дві Драчиці в сірому і одна Лютица в червоному в середині; праворуч дві Лютиці в червоному і одна Драчиця в сірому в середині. Всі звернені лицем до Світляни. З переду в ряд із Драчицями і Лютицями праворуч стає перша жриця в білому, ліворуч Судиця в чорному. Волхв падає на коліна і дивиться у Світляну

СВІТЛЯНА

танцює і співає

Не чув ти, Перуне, всіх сліз?
Що ранку бігла я у ліс,
Збірати цвіт розмай на стіс
На жертву до схід Сонця
Для бога оборонця —
А біль мій ріс! А жаль мій ріс!..

2200

Світляна танцює

ХОР ДРАЧИЦЬ

з обох сторін

Ми свиснули: гріх бурить в тобі кров!

ХОР ЛЮТИЦЬ

з обох сторін

З того гріха зродилась хіть-любов!

ХОР ДРАЧИЦЬ І ЛЮТИЦЬ

Га гей! я гей! га я гей! бий, громе, бий!

входить князь Наримунд в жовтогогорячій і князь Мендовг в голубій киреї — вони стають осторонь і дивляться, як Світляна танцює

НАРИМУНД

Поглянь, танцює ясочка з вежі!

МЕНДОВГ

Чогось мені так тяжко на душі!

СВІТЛЯНА

танцює і співає

Ох, душу він забрав мені

І я ходила наче в сні,

Вінки плела нам на весні —

Була я п'яна, п'яна

Коханням до Романа...

Прости мені! прости мені!..

Світляна танцює

ХОР ДРАЧИЦЬ

Як бір шумів, ти чула божий страх!

ХОР ЛЮТИЦЬ

Та грішний шал заглушував твій жах!

ХОР ДРАЧИЦЬ І ЛЮТИЦЬ

Га гей! я гей! га я гей! бий, громе, бий!

МЕНДОВГ

Гей що се? крила вдарили! ти чув?!

НАРИМУНД

Дивись, що за красуню я здобув!

СВІТЛЯНА

танцює і співає

Ми бігли в ліс і бігли в гай
Збирати цвіти над ручай,
Вінки плели і цілий май
Строїли нашу Ладу,
Не маю це за зраду —
Він був мій рай! то був мій рай!

2225

Світляна танцює

ХОР ДРАЧИЦЬ

Що грім заблис, язик наш закректав!

ХОР ЛЮТИЩ

Та за любасом божій страх пропав!

ХОР ДРАЧИЦЬ І ЛЮТИЩ

Га гей! я гей! га я гей! бий, гоме, бий!

МЕНДОВГ

Ти чув?! Мов вітер вдарив з вітрака!

НАРИМУНД

Гляди, яка в тім танчику вюнка!

СВІТЛЯНА

танцює і співає

І я під шалом віддалась,
Почула плід і піднялась
І геть до Лади понеслась
Молитися за сина,
Бо йде страшна година —
Щоб геній був! щоб геній був!..

Світляна танцює

ХОР ДРАЧИЦЬ

В дитя гріха боги кладуть свій глум!

ХОР ЛЮТИЦЬ

А сказа тьми впаде йому на ум!

ХОР ДРАЧИЦЬ І ЛЮТИЦЬ

Га гей! я гей! га я гей! бий, громе, бий!

МЕНДОВГ

Ти чуєш, як ті крила страшно б'ють!

НАРИМУНД

Ади, як веться ніжка, шийка, груди!

СВІТЛЯНА

танцює і співає

Та я вам правду оповім
І вам і Перуну і всім:
Нехай на мене вдарить грім!
Мій син, мій син, мій син —
Для мене бог один!
Ха-х-а-ха! ха-ха-ха!

Світляна встає і регочеться, бліда як стіна

ХОР ДРАЧИЦЬ

Впаде на тебе сірка і вогонь!

ХОР ЛЮТИЩ

Не вийдеш ціла з гадиних долонь!

ХОР ДРАЧИЦЬ І ЛЮТИЩ

Га гей! я гей! га я гей! бий, громе, бий!

НАРИМУНД

Гей ще раз, ще раз, любко, круть і верть!

МЕНДОВГ

Не чуєш? крила, крила бють на смерть!

*Світляна хитається, зсувається до ніг Перкунаса
жриці підбігають до неї*

ВОЛХВ

прискакує до неї

Та цитьте! гей Світляно, що тобі?
Ходи, бо тут надходить щось страшне —
Я чую шум страшний великих крил!

СВІТЛЯНА

Не торкайте мене! не торкайте мене!

НАРИМУНД

Що сталося її?

ВОЛХВ

Зійшла з ума!

МЕНДОВГ

Невже для неї виходу нема!?

СУДИЦЯ

ззаду як відгомін

Нема!

ЛЮТИЩА

вдруге враз як відгомін

Нема!

ДРАЧИЦІ

втретє враз як відгомін

Нема!

ВОЛХВ

з переляком

Чи відгомін,

Чи вітер з крил тих бється серед стін?!
Сварог над нами, суд божий!

падає на коліна

СВІТЛЯНА

кидає очі в даль

Цить, я бачу: ось він, мій сокіл вступає в стремень,
Клювами підперся о коні, летить як орел,
Поскочив до города Володимпра на вал,
Затрубів — земля затряслася, дуднить
Під шоломами шлях від залізних прапорців...
Встав і знявся, соколом летить,
Світозор сірим вовком біжить!
Радуйся, радуйся, сину!...

НАРИМУНД

Що каже це вона? Гей чуєш ти?

ВОЛХВ

Безумна! слабість від дитинних літ!

СВІТЛЯНА

Ой Бог каже їм путь: від Нурця по Німан
Ріки мутно текуть, а земля дудонить!
Хто іде, хто біжить не готовим шляхом?
А за ним горностаєм дружина гаса
І обтрушує росу студену з трави?

2275

Ой далеко гніздо в полі сіло і спить...
Він не спить, він чуває, поле мислями мірять...
Встав — ізнявся, соколом летить,
Світозор сірим вовком біжить!
Радуйся, радуйся, сину!

МЕНДОВГ

Що каже вона? Щось страшне, чуєш ти?

ВОЛХВ

Вона одержима здавен, тихо будь!

СВІТЛЯНА

Вороги упоїлися пиром і сплять...
Ні чччирк! Тихо цить, горностаї летять,
Всі тетиви викусують з луків тугих,
А Роман як не вскочить на свого коня,
Як не свисне! — дружина з землі піднялась
І рикає як турци, аж шаблі гремлять,
Обступає сватів і зове їх на пир!
Як їх поять, як поять червоним вином —
Покінчили, їм пир, — не воскреснути їм!
Аж — він знявся, соколом летить,
Світозор сірим вовком біжить!
Уже за горцю, туй-туй, тихо цить!
Радуйся, радуйся, сину!..

плече в долоні і сміється

НАРИМУНД

Твій сміх наче золото сиплеться знов!

МЕНДОВГ

В тім реготі міниться кров, не любов!

НАРИМУНД

До мене сміється, до мене!

2300

Красуне, танцюй ще, що хочеш, то дам!

ВОЛХВ

Князь каже, Світляно, що хочеш дасть нам,
Коли затанцюєш, як перше!

СВІТЛЯНА

За що княжа ласка, не буде того —
Я все буду вірна, я жінка його,
Я мати великого сина!

ВОЛХВ

Танцюй лишень каже, що хочеш, те дасть!

СВІТЛЯНА

Нехай мені діти Романа віддасть,
То я затанцюю шалено!

ВОЛХВ

до Наримунда

Вона хоче діти!

НАРИМУНД

Я дам, але враз,
Обоє голубчик, хоч раз, бодай раз!

ВОЛХВ

Як з ним затанцюєш — дістанеш!

СВІТЛЯНА

до Драчиць і Лютиць

Заграйте, старухи, свій світ і свій рев,
Я видру вірлята, що взяв мені лев,
За діти піду в саме пекло!

НАРИМУНД

до жриць Перкунаса

А ви всі довкола гей вітром летіть,
Щоби нас не бачив ні бог, ані світ!
Довкола, довкола, довкола!

Жриці беруться за руки і йдуть швидким хороводом

*довкола Перкунаса, Лютиці і Драгиці усупаюцца у
зад в тiм парядку, як стояли перше, Судыця перахо-
дыць нiд задню стiну і стае на середынi. Свiтляна
iде вюнкiм танцам взад довкола хорозоду жрыць*

МЕНДОВГ

Ты тут не танцюй, впаде горе на нас!

НАРИМУНД

Хай буде, що хоч, обiйму її раз!
І раз, бодай раз поцiлюю!

*вирываецца Мендовговi; гонить її, танцюючы за нею
вслед — Свiтляна утiкае танцем взад і все вюнка
висуваецца йому знiд рук*

ХОР ЖРЫЦЬ ПЕРКУНАСА

Антистрофа

Тонами срiбнымi, крыльмi надзёмнымi,
Дзвонить наш душ дiямантовый дзвiн!
З думамi грiшнымi й страстьямi темнымi
Гонить як тигр за красунею вiн!
Очi iграюць, щоки палаюць —
Як її спiйме в своi обiймi!
Сплямить святиню на горо вciм!
Перкунас, Перкунас, гей, де твiй грiм!?

2325

*Наримунд під останні слова лосить Світляну в свої
обійми, і цілує її без пам'яті, хоч вона пручається
руками. Чути лоскіт знадвору*

ХОР ДРАЧИЦЬ І ЛЮТИЦЬ

разом останніми словами жриць

Перуне, Перуне, гей де твій грім?!
Га гей! я гей! га я гей! Бий, громе, бий!

МЕДОВГ

Чую удар за ударом тих крил, —
Сором тобі — то храм божий!

ВОЛХВ

разом з Медовгом

На кого вдарив, розсиплеться в пил, —
Сварог над нами суд божий!

падає на коліна

ЯВА 5

*вбігає Роман, у срібній зброї з своїм мечем і щитом.
Марія в блакитній киреї і Світозор з отроками.
Замішання*

РОМАН

ТО що?!

МАРІЯ

А ось, вона його цілує!

МЕНДОВГ

Ой Русичі!

ЖРИЦІ ПЕРКУНАСА

Боги!

МЕНДОВГ

Наримунд!

РОМАН

Грім, сірка, перун хай мене побе!

Беріть, вяжіть і впрвіть очі їм!

Як дивиться на неї Ирод той!

Видріть їм очі, видріть очі їм!

Наримунд пускає Світляну — блідий як стіна

СВІТЛЯНА

припадає до Романа

Романочку, я знала, що ти йдеш!

РОМАН

Де мої діти!?

СВІТЛЯНА

Він мені узяв!

РОМАН

до Наримунда, якого в'язуть отроки

Де діти? очі видру, ти шуліко!

СВІТЛЯНА

Він взяв їх від мене, не давала я!

Романе, орле мій! Я мучуся...

РОМАН

Га, проч від мене, віт^иреннице геть!

ХОР ДРАЧИЦЬ І ЛЮТИЩ

Віт^иреннице геть! віт^иреннице геть!

Ха-ха-ха! Га-га-га! Кра! кра! кра!

СВІТЛЯНА

Мій Боже, що ж я!?

ХОР ДРАЧИЦЬ

Гріх тебе побив!

2350

Ха-ха!

ХОР ЛЮТИЩ

Кидайся в воду! га-га-га!

СУДИЦЯ

Душа в огні очиститься з гріха!

Світляна вибігає і летить у сторону вогню

ВОЛХВ

Ой люде, люде, гей ратуйте, гей!

вибігає — за ним жриці

ЯВА 6

РОМАН

ДЕ діти?!

НАРИМУНД

Ходіть, я покажу!

МЕНДОВГ

якого в'яжуть отроки

Він взяв на приказ Всеволода їх!

РОМАН

Чиї вони, його, чи мої?! Ти!?!...

НАРИМУНД

Сповнили ми поручення князів!

РОМАН

А матір їх сплюгавили чиїм
Приказом?! що?! мовчш?! кажи, чиїм?

МЕНДОВГ

Вона невинна!

МАРІЯ

Як вона невинна?!

Адже я вздріла, цілувала ся!

МЕНДОВГ

То не вона, то він насилував!

РОМАН

Знасилував! знасилував її!

МЕНДОВГ

Вона не далась, збожеволіла!

РОМАН

Що? збожеволіла!?

МЕНДОВГ

Тепер за діти

Пішла з ним у танець, а він її

На силу проти волі цілував!

НАРИМУНД

Я лиш дивився, а не цілував!

МАРІЯ

То лож!

РОМАН

То лож, очима її жер!

НАРИМУНД

Дивитися очима мені мож!

РОМАН

Дивитися очима тобі мож!?.
Не мож! Отроки, виведіть його
І вдріть йому очі за той гріх,
За гріх його я всіх убю, усіх!

Наримунда виводять

А деж вона?!

МАРІЯ

Вона втекла надвір!

2375

РОМАН

Мій Боже! деж вона? Світляно, гей!

вибігає за нею

ЯВА 7

МАРІЯ

ПРИЗНАЙТЕСЬ краще, виратую вас!

МЕНДОВГ

Вона невпинна, чиста як сльоза!

МАРІЯ

Та мав її він, бачу, що він мав!

МЕНДОВГ

Не мав, клянусь на Прамжімаса, ні!

МАРІЯ

Для тебе ліпше, коли скажеш так!

МЕНДОВГ

Коли неправда, я богам поклявся!

МАРІЯ

Я правду вздріла у його вочах!
Боявся смерти він, тому скривав!

СВІТОЗОР

Роман вже досить його покарав!

МАРІЯ

Знасилував, то краще кажи так!
Я висєднаю ласку вам усім!

МЕНДОВГ

Ти в мене не впирай, я в путах, та я князь!

СВІТОЗОР

Як лож, то не смієш її клеветать!

МАРІЯ

Ми вас на тортурях заставим сказать!

СВІТОЗОР

Та правди і смертю закрити не мож!

МЕНДОВГ

Як згинем — то згинем, а лож то є лож!
Ніхто не змусить кривити богам!

СВІТОЗОР

Дай руку, що зможу, поможу я вам!

МЕНДОВГ

Хто вам дорогу показав до нас?!

СВІТОЗОР

Були такі, що знали кожний крок!

МЕНДОВГ

А як це ви дістались аж сюди?
Стоїть там військо наше докруги!

СВІТОЗОР

Напоєне вином червоним спить!
Вже не воскреснуть їм, хиба на суд!

2400

ЯВА 8

вбігає друга жриця

ДРУГА ЖРИЦЯ

БІЙТЕСЯ Бога, кинулась в огонь!

Світозор з отроками хоче бігти

Та ждїть бо, стійте, вже її несуть!

СВІТОЗОР

Ах Боже!

МАРІЯ

Кара!

МЕНДОВГ

Бідна жертва снів!

*Волхв з отроками вносять Світляну на одрі — людей
не пускають отроки*

РОМАН

Світляно, моє сонечко, прости!..

СВІТЛЯНА

Романе, гасну... принесіть дітей!

РОМАН

Дітей! де діти?!

МЕНДОВГ

Покажу вам де!

РОМАН

Осице, йди по діти! Ой Світляно, я...
Я винен твоїй смерті! ти невинна, ти!..

МЕНДОВГ

Невинна, чиста, мукою свята!

йому відв'язують пута — він відходить зі Світозором

РОМАН

Лож ти, Маріє, кинула між нас!

МАРІЯ

Я мала таку вість, невпинна я!..

СВІТЛЯНА

Спалить мене! розвійте попіл мій...
Як сніг на моїх золотих верхах,
Як мла розвіюсь, блисну як роса
На горах рідних...

РОМАН

Сповню твій завіт,
Спаляю князів з тобою!

СВІТЛЯНА
~~СВІТОЗОР~~

Ні, Романе,
Прости! карай ти руку, а не меч!
Мене в квітках уставице на стіс...
Деж діти?!..

РОМАН

Вже несуть!

СВІТЛЯНА

Ой бачу знов!..

зривається і дивиться в даль

Горе нам, Перуне, горе!
Яким шумом товпа наступає на нас,
А гукає, як шумить море!
Князі в нас мов вівці біжуть самопас,
Розбігли городи, здались бузувірам,
А села на жир хижим звірям!
Горить все пожежою й з диму руїн
2425
Несеться наш плач! А де ж він?! а де ж він?
Де сей лицар, що меч мав потужний і рать
Закалену в буїсти? Деж він? — покличте його!
Що я бачу: лисицею в ліс затягнули його!
Стережися, Романе! — там розбіштаки стоять!..
Стережись Романе! не йди вслід за нею, не йди!
Стережись, Романе! ах, кров потекла з голови!..
Замовк і упав серед поля!.. Ого!..

падає зомліла серед крику

РОМАН

Світляно, цить! чого ти? що тобі!

ВОЛХВ

Відчула лихо, що тобі судив
Сварог над нами, суд божий!

СВІТЛЯНА

зривається

Тече не вбили мій Романо, мій?..

РОМАН

Світляночко, дивись, я жив, здоров!

СВІТЛЯНА

Ой стережись! стережись її!

вмірає

РОМАН

Вона вмірає! Ах, Світляночко,
Світляночко!..

ВОЛХВ

Ах цитьте, вилітає
Душа як пташка, голуб-білосніг,
Летить у наві, не злякайте же,
Не гомоніте, в плач не голосіть!

таємничо

Чуєте кличе: „гей пекело, гей!“

Сварог над нами, суд божий!

клякає над нею

ЖРИЦЯ

вбігає

Дітей несуть!

РОМАН

Задержати дітей!

Нехай не видять смерті матері!

Світозора клич!

жриця вибігає

ДРУГА ЖРИЦЯ

Як Мая спить! *)

Довга мовчанка — входить Світозор

ЯВА 9

РОМАН

ЗРУБАЙТЕ дуба, становіть костер,

2450

Уставте військо в зброї довкруги!

Дівчата, уберіть її в вінки!

*) Мая — литовська богиня місячного світла

А ліс той запалить, нехай горить!
Нехай палає біль мій у вогні,
Нехай згорить вся Литва тим вогнем,
Хай вичерпає море — не згасить!..
Кістками всіх заорється мій жаль!

воїни виходять

РОМАН

Осипе, повезеш дітей домів!
Де є вони?

СВІТОЗОР

Народ їх забавляє!

РОМАН

Пістунку мають?

СВІТОЗОР

Мають!

РОМАН

Хто вона?

СВІТОЗОР

Селянка з Білорусів! Каже нам,
Вони „мизині дзецка“ відвезуть!

РОМАН

Так добре, ти їх з ратю проведеш!
Я зараз прийду там до них... Несіть
На сонце і цвітками обстеліть,
А буде тризна, що не бачив світ!

*Світляну виносять жриці Перкунаса. Всі виходять
крім Романа і Марії*

ЯВА 10

МАРІЯ

РОМАНЕ, князю, діти дай мені,
Я буду берігти, як ока в голові!

РОМАН

Що? діти — я тобі, клеветнице!?
Тинь матері кричатиме з землі!

МАРІЯ

Романе, князю, ти не май жкалю
На мене, я невинна, така вість...

РОМАН

Між нами пропасть станула на все!

МАРІЯ

Хиба є в світі кращий друг тобі!
За мене!?

РОМАН

Та що згасла, то мій друг,
Мій друг, життя і сонце і любов!

МАРІЯ

Та нині сам ти, а ніхто, як я
Не думав все про тебе день і ніч!
Казав мій вуй: Роман уже пропав!
Засілась з військом Литва на його,
Окружать і убють! Я гинула, тремтіла,
Летіла я — остерігти тебе,
Хоч ти розбив їх військо як орел —
Та оціни любов мою як слід!

РОМАН

Покійна оцінила й встергла!

МАРІЯ

Ти думаєш: про мене ці слова
Останні в неї: стережись її!
Це не про мене, всім святым клянусь!

РОМАН

Усіх жінок я буду стерігтись!

МАРІЯ

Це слушно, много витерпів від них,
Та я тобі остану вірна все!

Не знаєш ти, чим ти для мене став
- Від першого святого поцілунку!..

Не маю в день спокою, в ночі сну,
Твоя на віки вся душа моя!

РОМАН

О соромись, вона ще застигла,
Шануй у мене смерти маєстат!

МАРІЯ

Я бачу біль великий у душі
Твоїй, безпомічних дітей твоїх,
Гиєну Ольгу, що чига на них —
Гому я серце розняла тобі!

Ти можеш потоптати мене тепер,
Відтурнуть, плюнути в лице мені,
Що я на ший вішаюсь тобі —
Та все через любов, Романе мій!..
І встань вона із одра смерти тут,
Вона сказалаби тобі: Це та,
Що буде матірню твоїх дітей!

2500

РОМАН

Геть руки від дітей! Мої сини
То сіль народу з рідної землі —
Хай ростить сам народ своїх князів!
Ляхівка ти — чужа їм по душі!

МАРІЯ

Хоч я Ляхівка — серце в мене є,
І ти забрав мені його на все
На крила на орлині своїх мислей,
На гордее чоло, на чини сокола,
На кожний рух і слово й кожний крок!..
З моїх грудей ти душу взяв мою
І став життям мого життя по вік!
Паду до тебе до ніг, не відтрुчай
Мене, мій орле, князю любий мій!

припадає йому до колін

РОМАН

Я хочу бути сам, пусти мене!

МАРІЯ

Я дам тобі красу, любов, життя —
Лишень не гнівайся, не гнівайся!..

РОМАН

Погнівав нас той смерти маєстат —
Той стіс, що там горить на нім мій жаль!

2525

МАРІЯ

Я зраджу тайну, щоби доказать,
Що ти для мене нині цілий світ!
Ніщо мені родина, рідні, вітчизна,
Коли мені знівечене життя!..
Тебе мені убити там хочуть!..
Казав мені вуй і князь Володислав —
Вся Польща там готується на вас,
Зєднала папу, Угрів, Москвитян,
Ольговичів і Литву, щоб звалить
Великого орла цілого Сходу!
І мають вдарити зі всіх сторін,
Тебе убивши, поділити Русь!

РОМАН

Що кажеш ти, Маріє? Правда се?!
Така це вдяка Польщі для Романа!

МАРІЯ

Клянусь на Матку Боску і любов,
Боятися всі тебе як руського шайтана!

РОМАН

Так я зітру на порох, зарівняю
З землею цілу Польщу тим мечем,
Огнем спалю гадюче плем'я се,
Що я за пазухою вигривав
І ратував, проливши свою кров!
Го го! панове Лешки, Мешки,
Я вдарю в труби зі своїх Карпат,
Порушу землю, море, цілий світ —
А покажу Ляхам, як шанувати нас!
Пусти! Світляні тризну покінчу,
На Польщу мети пожаром налечу!..

2530

Роман вибігає

ЯВА 11

МАРІЯ .

на колінах

ВІДТРУНУВ, поганьбив, я сього варт!
О я проклята, що зробила я!?
Як можна було так забути світ
І зрадити такому львові все?!..
Бодай запався світ і я під ним!
Лев вирвався, упала я в любови,

А край мій запалає від вогню і крові...

небо палає від костра Світляни

ХОР ЛИТОВЦІВ

Строфа

Ой Роман як хмара, впаде на нас кара,
Пропаде вся Литва через княжий блуд!
І чужим служити будем як отара —
Прамжімас над нами судить божий суд!

ХОР ЖРИЦЬ ПЕРКУНАСА

Антистрофа

Ти благословенна, із вини спасенна
Через свою муку, грішнице свята!
Линеш в ясні зорі як душа блаженна...
Стрінеш стома змисли раю ворота!

засюна снадає

П'ЯТА ДІЯ

Місячна ніч. Поляна над Вислою під лісом. Плесо Висли пливе каламутно. На Вислі подалі остров в очеретах. На кругосвіті узгір'я. Горять вогні двох таборів. Зі сходу палає вогненна луна

ЯВА 1

на сцені Лешек і Пакослав

ЛЄШЕК

ТРІВОГА впала на весь край! Як рись
Роман сердитий налетів на нас,
На села аж по Вислу мечучи смагу
З пламенного рога! Вже обступив
Полками нас від Висли навкруги!
Той гнів не без причини, хтось його
На Польщу натровив! А ми були,
Як браття, в згоді!

2575

ПАКОСЛАВ

Виріс той Роман

Як величень із клетогу борби!
В Галичині боярів притоптав,
Захопив Київ, усмирив князів,
Зединив Русь і виторг Кончака,
Як вітер з лукоморя від залізних
Полків та крила рѣзпостер по Дон!
А подзвонив в литовській шеломи,
Їх славу перебив і на кровать
Схопивши, моря другого торкнувся —
Прийшла черга на нас!

ЛЄШЕК

Так без причини

Не впав він! Ви, панове, знаєте
І мовчите, на мене ж впаде меч!
Орла такого розярили ви,
Він зарівня з землею цілий край,
Як Литву нас до плуга запряже —
На велич Руси з Одри аж по Дон!

ПАКОСЛАВ

Поволі, князю, маєм ми другів:
Мадярів, Москву, папу, що прислав
Нам золото і найдемо князів

З Ольговичів, що спугають його —
На Литві підготовлюємо бунт!

ЛЄШЕК

Ви, бачу, сіти кидаєте скрізь; —
Чи не впадете у свої тенети!?

2600

ПАКОСЛАВ

Хиба нам мож до того допустить,
Щоб Русь росла, як велить побіч нас
І заводила лад противний нам?!
Роман росте тиранством до панів,
Князів, боярів, пориває чернь!
І нею за чотирі літа збудував
Найбільше царство, що Європі є!
Для тої цілі потоптав святі
Права, звичаї, вольности станів —
Ба, навіть тестя, жінку увязнив!
Вони ж вам, князю Лєшку, родичі!
Коли вас Польщі велич не болить,
То вуй ради і сестри тепер
Повинні Ви вступити в стремена
За сю обиду времени Романа —
Бо кара божа вже гремить над ним!

ЛЄШЕК

Мені на серці Польща, як і Вам,

Та зважте спли: Що наш бідний край
Проти його богацтва, сила, величі?..
Як ти слабій, то з дужим не борись!

ПАКОСЛАВ

Коли не дужий лев ти, будь як змії!
Сконає лев, як пустимо жало!

ЛЕШЕК

Яким жалом ви звалите його?
Дивись, обняв нас військом у кліщі,
Розбивши наших, випер за ріку,
Зайняв остров на Вислі, перейде
Ріку, впаде на тил, — пропали ми!
Погляньте, сі вогні — то все його,
Довкола нас, довкола, де не глянь!

2625

ЯВА 2

вбігає Одровонж

ОДРОВОНЖ

ОЙ князю, перейшов Роман ріку,
І преться тут займити гори нам!
Ударте в труби, не пускаймо їх!

ЛЄШЕК

Як виступим з обозу на горбі,
Тоді гей піря він розсппле нас!

ОДРОВОНЖ

Щож буде гей!?

чути гомін дзвонів

ПАКОСЛАВ

Де се дзвонять так!?

ОДРОВОНЖ

Я приказав ударити у дзвони,
Щоби в молитві впав на землю люд,
Хай Бог відверне горе це від нас!

ЛЄШЕК

Прийшло каяття, вороття нема!

ПАКОСЛАВ

показує

Ой горе нам! погляньте й там вогні!

ОДРОВОНЖ

Вони вже там! Ударити у бій!

ЛЄШЕК

Та як? в ночі!?

ОДРОВОНЖ

Так займе гори нам!

ЛЄШЕК

Як займе гори, я складаю меч!

ОДРОВОНЖ

Тоді він нас у Вислу зажене!

ЛЄШЕК

Не я війну цю кликав, тільки ви!
А ще до того, знаєте, чп ні,
Що цісарь йому в поміч приспіва,
Збірає військо у Саксонії!

ОДРОВОНЖ

Хто це казав!

ЛЄШЕК

З границі прийшла вість!

Нас візьмуть в два вогні — ми пропадем!

2650

Вже краще бити чолом Романові,
Як Німцям, що нас заїдять живцем!

ПАКОСЛАВ

Вазалем будь схизматикові? ні,
Ми згинем тут, а зброї не складемо! —

ОДРОВОНЖ

Так він зруйнує папський лад святий,
Нас пустить як боярів голіруч!

ЛЄШЕК

Чомуж вам папа не поміг тепер,
Лиш грішми натровив нас на війну!?
Роман почув, як вихор впав на нас,
Селянство все до його перейшло,
Бо стогнуть всі прокляттям на панів,
Що коромолу підняли на Русь!
Глядіть, де крильми він нас не обняв,
Як зізд вогнів його, — а ми, що ми?
Як горобці на горбі! На той пир
Кровавий Польщі я не поведу!
Не бачу виходу — хиба поклін йому!
А ви, або годіться на поклін —
Або я, князь, зложу корону вам!
Чия вина, той кару прийме сам!

виходить

ЯВА 3

ПАКОСЛАВ

ЩЕ разом з ним получиться на нас!

ОДРОВОНЖ

Щож буде гей!? Тра радить поки час!
Не встоять нам з Романом в-боротьбі!
Ми мало приготовані були —
То треба замирити по добру!

2675

ПАКОСЛАВ

Та як ми можем замирити з ним?
Не йде нам о побіду, лиш о честь!
Зависле візьме — згода, але нам
Він мусить полишити польський лад,
Вазальми не смієм йому бути!

ОДРОВОНЖ

Так мусим удавати гордих львів,
Як рівний з рівним замирити з ним!

ПАКОСЛАВ

То не з Романом диким така гра,
Він знає нас; прийняти мусимо
Вазальство, бо зруйнує цілий край!

ОДРОВОНЖ

Я знаю спосіб добрий на Романа:
Де чорт не може, бабу там пошле!
Моя сестрінниця вратує нас,
Роман до неї слабість мав усе,
Вона нам перша принесла ту вість,
Що він на нас готовить свій удар, —
Вона нам вщеднає хвальний мир!

ПАКОСЛАВ

Щаслива гадка, де ж вона тепер?

ОДРОВОНЖ

Вона є тут, — приїхала сама,
Як вчула, що Роман, нас побиває,
Візвала його листом під той ліс!

ПАКОСЛАВ

Що кажеш? дай же губи, в гору ми!
Не згине Польща, що не візьме меч,
Тє зробить Ляшка штуками приваб!

ОДРОВОНЖ

Я думаю щось більше, як про мир!
Чи не поспробувать зробить кінець
Йому і Русі 'дним ударом в лоб!

2700

ПАКОСЛАВ

Та ж то, моспане, моя думка є!

ОДРОВОНЖ

Я маю вже людей на такий чин!

ПАКОСЛАВ

Та мусять перше взяти щпт і меч,
Той талірман його, як ти казав, —
Бо з ними він поубиває всіх!

ОДРОВОНЖ

Я знищу їх — то Руси талірман!
Він зродить віру в местника, як ми
Убем його, а їх не заберем!...
Хай щезне слід, що був Роман Великий,
В історії запишем: наш вазаль!

ПАКОСЛАВ

Так так, де стане Польща, зарівняй
З землею Руси гордий слід! Моя
Політика: nec locus, ubi Rusj!*)

ОДРОВОНЖ

показує

Там що на горах блиснуло, дивись!

---

*) Нехай і місця не остане, де була Русь-Україна!

ПАКОСЛАВ

Вони, чи не вони?! Гей на коня!
Так ми пропали, як то є вони!

ОДРОВОНЖ

Лети ж на гори! а я тут як вуж
Чигатиму на жертву у кущах!

ПАКОСЛАВ

Щастя Боже, але меч і щит — на прах!

вибігає — Одровонж ховається

ЯВА 4

входять розбійники

ПЕРШИЙ РОЗБІЙНИК

Гу гу!

ДРУГИЙ РОЗБІЙНИК

Гу гу! А ти вже тут!?

ПЕРШИЙ РОЗБІЙНИК

Коли!

ДРУГИЙ РОЗВІЙНИК

А ксьондз той був?

ПЕРШИЙ РОЗВІЙНИК

Не був ще Ирод!

ДРУГИЙ РОЗВІЙНИК

Коли ж він прийде тут?

ПЕРШИЙ РОЗВІЙНИК

Чорт його зна!

ДРУГИЙ РОЗВІЙНИК

Як не дасть золотом, хай йому біс!

2725

ПЕРШИЙ РОЗВІЙНИК

Казав, що панське золото нам дасть!

ДРУГИЙ РОЗВІЙНИК

Та панське, чи не папське, коби дав!

ПЕРШИЙ РОЗВІЙНИК

Та я не кеп, на душу брати гріх

За дурно не візьмусь! Не даш — махай!

Той лицар — Русин, що він винен нам?!.
Його князь носа обітре панам!

ДРУГИЙ РОЗВІЙНИК

Дивись, яка дівука йде сюди!

ПЕРШИЙ РОЗВІЙНИК

То його любка!

ДРУГИЙ РОЗВІЙНИК

Ба чня, його?

ПЕРШИЙ РОЗВІЙНИК

А того лицаря, що йому смерть!

ГОЛОС ОДРОВОНЖА

з ліса

Гу гу!

ПЕРШИЙ РОЗВІЙНИК

Ти чув? то він!

ДРУГИЙ РОЗВІЙНИК

Та ж не оглух!

ГОЛОС ОДРОВОНЖА

Гу гу!

ПЕРШИЙ РОЗБІЙНИК

Гу гу! Та йдем, бодай ти спух!

біжуть у ліс

ЯВА 5

входить Марія, бліда в чорній сазовій сукні з перловим діядемом на голові — в киреї краски ліля підбитій бобрами з бобровими рукавами

МАРІЯ

ЯК лячно тут погукують сичі!..
Ах, горе, горе, села там горять!
Цілу країну залила печаль,
Все через мене, — де ні повернусь,
За мною гонить той проклятий гріх!
Коби я мала хоч його любов,
А то відрунув він мене як пса,
Стоптав жіночу гордість, честь, красу —
А нині впав обидою на край!..
О пімето! пімето, ти солодкий звук
Упоєння на мій великий біль —
Коли б я мала силу як змія!..

А може він тут прийде вже не той,
 Час рани по коханці погоїв —
 Та явиться знов добрий і схильний!
 О як би! як би він мене любив...
 Простила б я, що він стоптав мене...
 Ми, як ангели два, з'єдналися б,
 Одно слівце — і Польща в ласці знов!..
 Чого ж він досі не примчав сюди?!
 Ніч меркне довго, мла поля вкриває,
 А щекот соловіїв гей заснув, —
 Його ж нема! Хай прийде вже як рись
 Гнівний, сердитий, коби лиш прийшов!..
 А може він не прийде?!

шелест в лісі

Він! Ні, то вуй!

ЯВА 6

являється Одровонж

ОДРОВОНЖ

МАРИЛЬЦІ добрий вечір!

МАРІЯ

Добрий вечір!

Чого тут вуй за мною знов?
Ану ж він може тут з'явиться!

ОДРОВОНЖ

Гаразд! засвищу тай убють його!

МАРІЯ

А я не дам, він гість мій, а не ваш!
Просила я, як друга давніх літ —
Що можу, випрошу, що ні, то ні!
Тепер прошу оставити мене!..

ОДРОВОНЖ

Ну, не так гостро, не кавалір я!
Яка ти нині красна — я монах,
А я не можу відірвать очей!
Така краса, що схоче, зробить з ним!
Лиш віри в себе, Польщу нам спасеш!

МАРІЯ

Що зможу, вдію, думаю: Ромач
Помириться й Зависле нам віддасть!

2775

ОДРОВОНЖ

То мало!

МАРІЯ

Як то мало, що ви ще?..

ОНДРОВОНЖ

Він образив тебе, за те ніщо!?

МАРІЯ

Як образив?

ОДРОВОНЖ

То я вже знаю як!

Здоптав твій гонір, честь твою зганьбив,
Відтрунув, мов собаку потоптав —
І ти так можеш пропустити йому!

МАРІЯ

Хто вам казав!?

ОДРОВОНЖ

Скажи мені, що лож!
За жінки честь, хай прийде жінки месь!

МАРІЯ

Як можу я помститись?

ОДРОВОНЖ

Жінки честь

Дороща д життя! Хто взяв життя,
Пролити кров — той платить кровю нам!
Хто ж сплямив честь — той мусить дати кров!

МАРІЯ

Як мовиш, кров?!

ОДРОВОНЖ

Хай буде йому смерть!

МАРІЯ

О геть, шайтане! Він стоптав мене,
Була я того варт — я втратила
В нестямі честь свою, я кинулась
Йому на шию, коли він мав жаль,
В роспуці був, кохання потеряв!
Не він се винен, винна я сама!
Я образила смерти маєстат
Його коханої в безпам'яті своїй!..

ОДРОВОНЖ

В безпам'яті своїй продала честь
І зрадила отчизну ти йому,
Як Полька ти негідна нею будь!

2800

МАРІЯ

Мій Боже, хто розказав про це?!

ОДРОВОНЖ

Скажи: неправда, тітка свідком є!
Тепер твій обов'язок принести
Любов на жертву рідній вітчизні,
Що кровю через сю любов сплила!
Тепер ти мусиш його довести,
Щоб він за кров ту дав нам свою кров!

МАРІЯ

О Єзус Марія, мені убить його?!

ОДРОВОНЖ

Так! це твій обов'язок, знаєш ти?!

МАРІЯ

О ні, простіть, а того не зроблю!

ОДРОВОНЖ

Так ти не Полька, але вирід ти!

МАРІЯ

Хиба не винні ви, лиш винна я,
Крамолу ви кували всі на Русь

ОДРОВОНЖ

Це не крамола, плян наш — Польщі брань!
Не можем стерпіти, щоб Русь росла!
А цей Роман сяга під небеса —
За літ чотирі, як той демон, крила
Від моря аж до моря розпостер —
Нам збунив жовч і кинув жах на нас!
Він мусить згинути, бо разом з ним
І велич Руси на вік пропаде,
Ми доберемось до земель його!

МАРІЯ

А його діти?

ОДРОВОНЖ

Спрятаємо їх!

МАРІЯ

Тому мене ви перли брати їх,
А чи не подлість, чи не кривда се?!

2825

ОДРОВОНЖ

Ти не дивись, де кривда — ти дивись,
Щоб ти сповнила обовязок свій!
Як Полька ти, для Польщі ти віддай
Любов, красу, вінок, імя і честь!

Ти будь змія і кітка, ласиця і тигр,
Як треба Польщі велитня убить!
Наложницею будь, будеш свята
У Польщі, як для Польщі ти
Те віддала, що жінка може дати!..
Краса ти, можеш затагнути його
Прибавом зміслів, що зійде з ума!
А ми вже з ним ісправимся як-слід —
Вратуєш Польщу, будеш героїня!
А ні — проклята зрадниця умреш!

МАРІЯ

Я не убю! та ж я його люблю,
Я гину як узрю його! Не можу...
Не можу вбити, він душа моя!

ОДРОВОНЖ

Для Польщі жертвуй душу, ти свята!
Не маєш його вбити, доведи
Приманами його, щоб зложив
Свій меч і щит і скинув свій шолом
Із голови!

МАРІЯ

А ви що зробите?!..

ОДРОВОНЖ

Один удар і смерть йому і Русі!

МАРІЯ

О Єзус Марія! так скрито убивать!
Позвіть його на двобій, як він прийде,
Він лицар стане з лицарем у бій!

2850

ОДРОВОНЖ

Непевна справа, хто його побє?!
Він з тим мечем, щитом як лев, орел,
Його ніхто ще так не переміг —
А він загинуть мусять! Не лиш честь,
А твій се обовязок, святість, мус —
А за обиду чести твоя месть!

МАРІЯ

Мій Боже!..

ОДРОВОНЖ

Мусш!

МАРІЯ

Іде він! то він!..

Він іде, він!

ОДРОВОНЖ

Мус — то памятай,
Інакше ти проклята за весь край!

вибігає

МАРІЯ

Не сам! То моє щастя — піду геть!
Невинна я, відсунуся від стрічі —
Чей чаша ся відхилиться від мене!
Як місяць йде за ним! Як рана
Червоний місяць видається — Що се?
Немов кровава голова Романа!!
Ой піт облив чоло моє студене!..

вибігає в ліс

ЯВА 7

виходить Роман — за ним Світозор

РОМАН

ОСИПЕ як ся маєш, деж ти взявсь?
Як тішуся, хто справив тебе тут?
Що там мої сини, що рідний край!?

СВІТОЗОР

Сини здорові, край на князя жде,
А князь своїми гонить без пуття!
Чогож ти аж за Вислу тут загнавсь!?

РОМАН

Так вийшло, сам я жалую тепер
І чорна туга сіла на мій ум!

2850

СВІТОЗОР

Відбився ти від війська навмання!
Прибув я, вчув, схопився й на коня —
Летів у чваль — отямся, завертай!

РОМАН

Я тут на чатах! глянь на ті верхи,
Як наші займуть гори ті в сю ніч,
Обступимо Ляхів зі всіх сторін —
Тоді або піддайтесь, або смерть!
Я жду, аж блиснуть горами вогні!

СВІТОЗОР

Літаєш мислею під облаки —
А якби тут наскочили Ляхи!?

РОМАН

Я не боюсь, поки я маю меч
І щит мій Святослава, не боюсь!

СВІТОЗОР

По що ж тобі за Вислу пертися?
На бідний край Ляхів? Вважай Романе,
Щоб ти не згинув як той Святослав —
Чуже займав, а своє потеряв!..

РОМАН

Не крач ти, чорний вороне, не крач!

СВІТОЗОР

Вертай, Сейм кличе і зове тебе
Там на побіду рідний край з'єднать!
Обида встала знов поміж князями
І крильми сплеснула! Ольговичі
Знов обудили лъжу, що ти приспав!
Уже не видять спльного орла!
Орел літає мислю в облаки,
Тай не ступає в золотий стремень —
За рідний край, за рани Київa!
А Київ кличе: Деж ти, мій Романе,
Забув? Ужеж ти за шеломянем сеп!

2875

РОМАН

Ой брате граєш надімною й ти
Як ворони бісові грали в сю ніч
Із вечера од Ярослава над Сяном!
А жалість мені заступила знамено
І сонце тьмою путь заступало!

СВІТОЗОР

Зловіщий знак! Чомуж ти не вернувся?!
Вертай, поки час, завернися, Романе!

РОМАН

Не можу, військо там вже перейшло,
Обсажені окопи і верхи
І досвіта затрублять труби в бій —
Хоч мої мислі в рідний край летять,
І грають жалістю, немов на смерть!..

СВІТОЗОР

То просто заверни всіх звуком труб,
Романе! Ой не думкою тобі
Літати здалеку там стерегти
Престола золотого, а дзвонити
Мечами в дзвін великий Київа!
Ударити, де сплеснула хула,
На славу й тріснула нужда

Об волю, за кров дітей, жінок, дідів
Порізаних, — помстити Всеволоду
За рідний край, за рани Кіїва!
Бо Київ кличе: Де ж ти, мій Романе?
Забув, уже ж ти за шеломянем еси!

2900

РОМАН

Ой не дзвони, бо чую я той дзвін
В душі моїй до смерті жалісній!..
Той дзвін гонив за мною цілу ніч
Над Сяном чув я з голосом її!
Імлюю з синіх вод зійшла вона
З Карпат і кликала за мною вслід
Світляни тїнь: Романе, повернись!
Леліялась на срібних берегах —
І в туманах розвіялась до зір!
І плакав хтось за мною ревне в голос,
І плакав, брате, плакав ревне я!

СВІТОЗОР

Не плач, Романе, я молю тебе:
Удар у труби, завертай назад,
Уже ж недаром видиться тобі
Зловіще видиво коханої душі!
Вона то плакала над долею
Синів своїх, бо, якби ти погиб,
Хто стане за ті спроти малі?!

Ізгоями скитати муться десь!

А рідний край наш роздеруть собі...

Москва, Ляхи, Мадяри, всі —

Як гайвороння землі опадуть!

І буде плакати Галич, Володимир

2925

І Холм і Київ: Деж ти, наш Романе?

Ой погрузив ти жар на дні у Вислі,

Ще нам тече не благом, тай засіяв

Кістками рідних ляцькі береги!...

А ти мав вдарити в великий дзвін

За рідний край, за рани Кііва!

Та ти не чуєш жалості віків —

Ти спиш! Уже ж ти за шеломянем еси!...

РОМАН

О брате, душу ти розняв мою

І сумно мені, сумно аж до смерти! —

Та я не можу повернути в зад!

Не можу я скалять своєї чести,

Згубити славу рідної землі!

Не попрошу сам миру у Ляхів,

Хочби на смерть я мушу йти у бій!

Всіляко може бути! ти мій брат,

Одна пістунка нас кормила, ми

Росли як браття в купі, будь же ти

За батька дітям, якби я погиб!

Поїдь у Київ, Ольгу упреси,

Нехай простить мені мої гріхи,

Хай буде їм за матір рідною!..
Лишень хай сповнить той мій заповіт:
До Київа нехай їх не бере
У той печерський, сумерковий світ,
А сама тайну захова до смерти,
Що не вона є рідна мати їх, —
Аби душа їх була як той сніг!

2950

СВІТОЗОР

Сповню, що кажеш, брате любий мій!
Дай руку, може це останій раз!..
Не хочеш повернутись, Бог тебе веди!
Бувай здоров, Романе, чую жаль,
Що князь Роман з дороги збився сам,
Здобув весь світ, лишень забув, забув
За рідний край, за рани Київа! —
Забув печаль розбитої землі!...

стискає йому руку і відходить

ЯВА 8

з мраки вириває тінь Світляни в місячнім світлі

РОМАН

ЯК камінь впав на душу смуток мій!..

РОМАН

Чи привид, чи сноява? знов мені
Являється знад Сяну тая тінь!
Ввижається на мраці мов лице!
Моїй душі засмученій на смерть...
Чого ти хочеш знов і хто ти є?!..

СВІТЛЯНА

Я добрий ангел твій, Світляна я!..

РОМАН

Що хочеш ти? чого ти знов прийшла?

СВІТЛЯНА

Ой завернись... там тягне тебе смерть!

РОМАН

Щезай від мене і не муч мене!
Не страш мене, я смерти не боюсь!

Світляна щезає — чути голосний плач

Чи то привиділось мені, чи ні?
Гей плакав хтось над водами у млі!
Світляна то, чи ні? — роса сияє
Мов сльози на квітках розсипані!

2975

Світляна їх розсипала, чи ні?
А я стою і б'юся знов в душі:
Вернутися, чи ні? Вернутись? — ні?!

ЯВА 9

Твердята Остромирич вискакує з очерету

ТВЕРДЯТА

ТУТ князь?

РОМАН

Твердято, ти? я тут!
Та добре, що прийшов, скажи мені,
Чи не занадто я відбивсь від військ —
Що ви зробилиб, якби згинув я?!
Скажи, що ви зробилиби тоді!

ТВЕРДЯТА

Тобі тяженько, голово, без пліч,
Ще тяжще раменам без голови —
А без Романа Україні смерть!
Та не про те нам думати тепер!
Ось, князю господине, всі верхи
Займили наші, бачите воїні!?
Глядіть, ті всі довкола — наші всі!

РОМАН

показує рукою

А там?

ТВЕРДЯТА

То наші там!

РОМАН

А там в горі?

ТВЕРДЯТА

Теж наші!

РОМАН

А отсі?

ТВЕРДЯТА

Наші також!

РОМАН

А де Ляхи?

ТВЕРДЯТА

А от на горбі тут!

Не чуєте, як клекотять Ляхи,
Огні задріли, смертний жах напав!

РОМАН

У гору наша правда! Хай сам Бог
Кричить, вже не зверну я зі шляху!
Я вже не „пан, або пропав“ — я пан!
Загорнем завтра ляцький табор весь.
Як тільки зорі бліснуть, в труби вдар
І наступати враз зі всіх сторін!
О бити грому великому!
Іти дождю стрілами на Польщу —
Од Висли, з гір, з долин, зі всіх сторін
За всі обиди нашої землі!..

3000

Марія виходить з ліса — Роман задрів її

На голос труб я скочу на коня
І вітром прилечу — і поведу!...
Іди ж сюди, там кінь на тебе жде!

ТВЕРДЯТ
ВИШТА

Слава князеві!

РОМАН

Слава стягам
Жовтоблакитним і війську і вам!

ТВЕРДЯТ
Вишата в^иходить на право

ЯВА 10

з лівої сторони входить Марія

РОМАН

О я й забув, що ланя жде мене!
Хто се, мов та зірниця зазорілась?
Ой гарна ти як місяць, ясна ти
Як сонце, а грізна як моє військо
Під стягами! Кажи до мене все,
Яку це „тайну“ маєш нам сказати —
Що хочеш ти?

МАРІЯ

Я гніваюсь на тебе!

РОМАН

Ти в гніві краща! Я люблю тебе
У гніві! Мов, чого ти гніваєшся
На мене, серце, зоре над зорями!

МАРІЯ

Що ти напав на край наш без причини,
Сказала я неправду із кохання,
Єднала твоє серце — але ти
Став тигром мому рідному краєві
І рану ти завдав мені до смерти!

3025

РОМАН

Ту рану, я загою, як захочеш!
Уста твої як стрічка пурпурова!
Вся гарна ти, нема на тобі кази —
За твої ласки дави я життя!

МАРІЯ

Я не люблю тепер тебе, Романе!

він складає щит і меч під дерево

РОМАН

Вся голова у тебе грає під россою,
Як жемчуг світить нічними каплями
Ти гарна, моя мила, ох яка
Ти гарна!

*Марія сідає на зрубаним дереві і під слова його розгор-
тає лілієву кирею — знід її чорної газової сукні видно
біле тіло чудової будови*

МАРІЯ

Вже не мила я тобі!

РОМАН

Твій стан неначе пальма, твої груди
Мов винні грони дишуть і тремтять,

А очі грають як брилянти чорні,
Уста твої як стрічка пурпурова
Ніщо не є у світі так червоне,
Як ті уста! Позволь поцілувать
Мені уста, Марієчко кохана!

МАРІЯ

О ні! Романе, я ненавиджу тебе!

РОМАН

Як мідь в огні палають твої очі,
А щоки грають як червоні маки,
А шия — кість слонева вигнута,
А руці — точені зі золота і снігу,
А нозі — мармуровії колюмни,
Яка хороша ти, яка принадна!
Мене так тягнеш ти, сильна як смерть!

3050

МАРІЯ

Ти любиш моє тіло, а не душу,
А я терпіла, бо кохання — смерть,
А зазрість — пекло, полумя страшне!

РОМАН

Я влюблений у твоє біле тіло,
Бо твоє тіло як лелія на воді!

Позволь лиш доторкнутись твого тіла,
Позволь мені торкнутися лишень!

МАРІЯ

Іди, зранив ти серце аж до крові,
Забрав ти моє серце і здусяв!..
А ти пірвав його орлиним летом
Великих крил, а не красою слів!

РОМАН

Що за прегарні ноги твої в стегнах,
Які бо круглі, точені і білі!
Ах, твої губи пурпурова стрічка,
Ніщо не є у світі так червоне,
Як ті уста! Позволь поцілувати
Мені уста твої, моя кохана!
Пахуча мирга капле тобі з уст!

цілує її

МАРІЯ

Чо твої очі так горять, Романе?

РОМАН

Бо ти як ланя тягнеш, твої груди
Мов винні грони дишуть і стоять!

Я п'яний, як дивлюся в твоє тіло,
Я влюблений у тіло як лелія,
Позволь лиш доторкнутись твого тіла!..

обіймає її

МАРІЯ

Горячі твої руки, зимне серце!

3075

РОМАН

Найкраща ти між жінщинами,
Бо твої ласки над вино солодші,
А з уст у тебе капле мід як кружка,
А твої груди повні, як лебеді
Як вони дишуть і стоять сосками!
Ти вся бліда, та іскрять твої очі,
А твої губи як гранати грають,
Такі червоні, дай їх цілувати!
Ніщо не є на світі так червоне,
І так солодке, як свої уста!

цілує її

МАРІЯ

Чи ти любив мене коли, Романе?

РОМАН

Я полюблю, як будеш моя нині,

Віддайся мені тілом і душею,
Ти будеш м'я, правда будеш м'я...
Обсиплю тебе скарбами світа!
Ах, як у тебе нізрі дшпуть жаром,
Палають очі твої, як огонь!

МАРІЯ

Хотіла бути я твоя на віки,
А ти стоптав мою любов ногами,
Тепер не можу я твоєю бути,
Бо моя честь ненавистю горить!..

РОМАН

Ти мусиш моя бути, я самотний,
Весь вік у полі, сплю я на мураві,
Сідло під лоб і зорі надімною. —
А ти пахуча мирга і кадило,
А ти як пух лелійна, і вюнка
Як вуж, і повна в грудях як серна!
Ах, як ти дшпеш в мене своїм тілом,
Я влюблений у тіло як лелія,
Позволь мені обняти своє тіло.
Бо твоє тіло тягне, як змія!

3100

МАРІЯ

Я згину, я не можу далі так!..

РОМАН

*здіймає шолом, його довгі ясні кучері опадають — він
схиляється і кладе його на мураву*

МАРІЯ

до себе

О Боже, який гарний він, а я..

РОМАН

І я не можу... жити без кохання
І мушу тебе мати, хочби смерть...

схиляється на неї і обіймає

МАРІЯ

Вложи шолом! на що ти зняв шолом?!..

РОМАН

Обіймеш ти мене, обіймеш, паво,
Гей вуж-боа лелійними руками, —
Як буду пити роскіш уст до крові...
Як буду цілувати твої груди...
Як буду притискати твоє тіло,
Що в'ється в спіймах біле і тремтить!..

обіймає її і цілує її шию без пам'яті

ЯВА 11

вискакує розбійник, один і другий, з ножами за поясом і з топорами в руці

МАРІЯ

кричить, заслонюючи плечі руками

А Х! Їзус Марія, Романе!.. я не дам!

*перший розбійник ударяє Романа топором по голові,
другий те саме*

РОМАН

зіссується і падає

Ох, кляте серце! рідний краю мій...

розбійники, почувши імя Романа, з переляком тікають у ліс

МАРІЯ

припадаючи до трупа Романа

Романе мій, прости мене, Романе,
Ти зранив моє серденько на смерть!..
Умочу я рукав бобровий і обмію

Твої кроваві рани на жерстоцім
Коханім тілі — відізвиися слово!..

відіймає голову

Ого! зронив свою жемчужну душу
Крізь злоте ожерелля з свого тіла
Хороброго, орел великий Руси!
Розвіяв по ковчилью моє щастя,
Моє весілля, буду як та чайка,
Літаючи над ним, скиглити біль —
У смерть самотна, зломана душею..
Радуйся, Польще, кривдою моєю!..

3125

*встає і зломана звертається до ріки — ріка шумить
дивним шумом, як у повідь*

ЯВА 12

ХОР РУСАЛОК

співає з Висли до неї

Строфа

ЗЛОЧИННИЦЕ, геть від Романа!!
На Польщу впаде божий суд!
Дай меч нам, дай щит, окаянна!!
Світляна нас вислала тут!

Марія з жахом тікає від ріки

МАРІЯ

*під перші її слова з'являється тінь Світляни над
Романом, і цілує його голову*

Світляна! Світляна! Світляна!..

до Світляни

Я рани хотіла обмити!..

Злочинниця я окаянна! —

Вкажи, що я маю робити!

*Світляна показує рукою на меч і щит Романа і дає
знак кинути їх у ріку*

ХОР РУСАЛОК

виринає край берега, простягаючи руки

Антистрофа

Дай меч нам! дай щит нам Романа!

Дай зброю Романа — на вас!

Ми діви з Дністра і зі Сяна —

Уродиться местник із нас!

Сварог над нами,

Суд божий!

*Під їхній спів Марія несе меч і щит Романа до ріки
і кидає русалкам*

*Марія, кинувши їх, хвіється тай падає омліла,
Світляна щезає*

ХОР РУСАЛОУ

*з мечем і щитом Романа, пливучи проти хвилі у
сторону Сяну*

Строфа

Ой горе нам, горе нам, горе,
Суд божий судив його гріх!
Хто мав творить діло суворе,
Той мати кохання не міг!

3150

НЕЗРИМІЙ ХОР

*З ЗЕМЛІ ПО ЦЬМ БОЦІ ВИСЛИ, З НЕБА, З ГІР, З ДОЛИН,
З РІК І З ПІЛЬ УКРАЇНИ*

Антистрофа

Ой кара нам, кара нам, кара,
Що ми загубили талан!
Розсипались ми мов отара —
Тай впав наш великий Роман!
Сварог над нами,
Суд божий!

ХОР РУСАЛОК

Строфа

Ой горе нам, горе нам, горе!
Хто ж нині з'єднає всіх нас?
На край наш пливе темне море,
А стовб наш багровий погас!

НЕЗРИМИЙ ХОР

*З ЗЕМЛІ ПО ЦІМ БОЦІ ВИСЛИ ЩОРАЗ ДАЛІ КРУГАМИ
ВЗАД НА СХІД РИДАЮЧИЙ*

Антистрофа

Ой кара нам, кара нам, кара!
На цілі століття впадем!..
Чи зродиться геній з пожара?—
Чи в пеклі тім ми пропадем?..
Сварог над нами,
Суд божій!

Заслона спадає

Вецяр 12 травня 1918 року.

Роман Великий, трагедія в пяти актах, написана відмінно від звичайних драм. У ній уведено до сцен хори, які займають 200 віршів. Для виведення їх на сцені треба відповідної музики. Та поки що сю драму можна вивести і без хорів, декуди пропустивши зовсім хори, а декуди короткі вислови хору вложити в уста одної особи. Через те усунуться труднощі до виведення цієї драми на сцені, поки знайдеться творець музики хорів до цієї драми.

До видання долучено образ найбільшого англійського маляра поета зі школи прерафаелітів — George'a Waats'a „Aspirations“, що ілюструє вищу душу Романа, якого образу поки що не маємо. Крім цього для декорації надруковано одну картину сонати нашого Івана Косинина, яка під тутешніми майстрами втратила дещо зі своєї тонкості і за се прошу вибачення в артиста-творця.

Складаю сердечну подяку складачам, українським полоненим з друкарні Шарфого, себто: Яковові Токатлеві, Сергієві Баландинові, Михайлові Блохинові та Іванові Химченкові за ревне і щире викінчення, на яке не жаліли труда і охоти, щоби книжка про „нашого Романа“ вийшла найкраще, найпоправнійше. Щиро дякую їм як своїм співробітникам коло нашої культури.

Автор